

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра психології

На правах рукопису

ОРЕЛ ГАЛИНА ОЛЕГІВНА

ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВІЛЬНОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ
ВІЦІ

Спеціальність 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

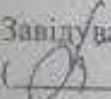
Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Самойлов Олександр
Єжисвич
д. психол. наук, проф.

Нормоконтроль
РЕКОМЕНДОВАНО ДО
ЗАХИСТУ

Протокол № 10
засідання кафедри _____
від 15.01 2024 р.

Завідувач кафедри
() Людмила ПРІСНЯКОВА
(підпис) (ПІБ)

м. Дніпро, 2024

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра психології
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма 053 «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
психології
(назва кафедри)

Людмила ПРІСНЯКОВА

12.02.2024

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ОРЕЛ ГАЛИНИ ОЛЕГІВНИ

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

1. Тема роботи Психологічне дослідження довільності в дошкільному віці
2. Науковий керівник Агарков Олег Анатолійович, доктор політичних наук,
професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
3. Строк подання роботи на кафедру 12.02.24
4. Мета кваліфікаційної роботи дослідити довільність
у старших дошкільнят
5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи
 1. розкрити змістовні аспекти дослідження довільності,
 2. описати вікові особливості дітей старшого дошкільного віку,
 3. розкрити сутність розвитку довільності у дошкільному віці та умови її формування,
 4. описати загальну організацію та обґрунтування методик дослідження,

5. проаналізувати результати дослідження та формування довільності у дітей дошкільного віку,

6. описати програму формування довільності,

7. проаналізувати результати формуючого експерименту.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вступ	Жовтень 2023 р.	виконано
2.	I Розділ	Листопад 2023 р.	виконано
3.	II Розділ	Грудень 2023 р.	виконано
4.	III Розділ	Січень 2024 р.	виконано
5.	Робота в цілому	Лютий 2024р.	виконано

Науковий керівник

Олександр САМОЙЛОВ

Здобувач вищої освіти

Галина ОРЕЛ

Дата видавання завдання 16.09.2023

АНОТАЦІЯ

Актуальність психологічного дослідження довільності в дошкільному віці полягає в тому, що цей період розвитку дитинства є критичним для формування ключових психологічних функцій, включаючи довільність. Довільність є важливим аспектом когнітивного розвитку.

Діти цього віку поступово здатні підпорядковувати свої імпульси, керувати увагою та контролювати свою поведінку. Вивчення довільності у дошкільників допомагає зрозуміти, як вони формують свої мисленнєві процеси та розвивають навички, необхідні для успішного навчання і соціальної адаптації.

Довільність пов'язана з розвитком самоконтролю, самодисципліни і внутрішньої мотивації. Ці властивості впливають на формування особистісної ідентичності, самосвідомості та автономії.

Дослідження довільності у дошкільників допомагає розкрити, як вони сприймають себе і свої можливості, що може мати важливий вплив на психічне здоров'я та розвиток особистості. Довільність також пов'язана з розвитком соціальних навичок. Діти, які можуть керувати своєю поведінкою і проявляти довільність, зазвичай краще адаптуються до соціальних ситуацій, конфліктів та міжособистісних відносин. Вивчення довільності допомагає зрозуміти, як дитина взаємодіє з оточуючими та вирішує конфліктні ситуації.

Розуміння довільності у дошкільників може сприяти удосконаленню методів навчання та розвитку дитячого освітнього процесу. Ідентифікація ключових факторів, які впливають на довільність, дозволяє педагогам і батькам створювати більш ефективні підходи до навчання та сприяти позитивному розвитку дитини. Вивчення довільності може також допомогти виявити можливі порушення розвитку, такі як дефіцит уваги, гіперактивність чи інші психологічні проблеми, які можуть вплинути на довільність та загальний розвиток дитини.

Загалом, психологічне дослідження довірливості в дошкільному віці є актуальним і важливим напрямком досліджень, яке допомагає краще зрозуміти розвиток дитини, формування її особистості, навички саморегуляції та адаптації до соціального середовища. Результати таких досліджень можуть мати практичне застосування для покращення освіти, виховання та підтримки психологічного благополуччя дітей.

Об'єкт дослідження – довірливості у дошкільному віці.

Предмет дослідження - формування довірливості у дітей дошкільного віку

Гіпотеза – рівень довірливості у дітей дошкільного віку підвищиться під час проведення спеціально розробленої програми формування довірливості.

Мета роботи – дослідити довірливості у старших дошкільнят.

Завдання дослідження:

1. розкрити змістовні аспекти дослідження довірливості,
2. описати вікові особливості дітей старшого дошкільного віку,
3. розкрити сутність розвитку довірливості у дошкільному віці та умови її формування,
4. описати загальну організацію та обґрунтування методик дослідження,
5. проаналізувати результати дослідження та формування довірливості у дітей дошкільного віку,
6. описати програму формування довірливості,
7. проаналізувати результати формуючого експерименту.

Методи діагностичного дослідження («Графічний диктант», методика «Корректура проба», методика «Фігура Рея», методика «Кольоровий диктант», методика "Полянки").

У дослідженні взяли участь 120 дітей віком від 6 до 7 років – діти старших та підготовчих груп дитячого саду. Дослідження проводилося в м. Дніпро у 2023 році, в експерименті взяли участь 120 дітей віком від 6 до 7 років – діти старші та підготовчої групи дитячого садка, з яких 54 дівчаток та 66 хлопчики.

Апробація здійснювалася у дитсадку №4 «Віночок», дитсадку №5 «Берізка», дитсадку №6 «Славний», дитсадку №8 «Калинка».

Теоретична значущість дослідження полягає в наступному:

1. результати дослідження можуть бути використані для уточнення специфіки існуючих концепцій щодо розвитку довільності у дітей дошкільного віку,

2. дослідження може бути використано для покращення психологічного підходу до навчання та розвитку дітей у дошкільних навчальних закладах,

Практична значущість дослідження полягає у тому, що врахування особливостей довільності допоможе створити більш ефективні та індивідуальні підходи до навчання та виховання дітей дошкільного віку.

Апробація результатів роботи та публікації:

1) Грицай Г.О. Механізми розвитку довільності та вольових процесів у дошкільників // Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 груд. 2023 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. С.

2) Самойлов О.Є., Грицай Г.О. Основні теоретичні підходи до довільності у психології // Теоретичне та практичне застосування результатів сучасної науки: матеріали V Міжнародної студентської наукової конференції, м. Рівне, 27 жовтня, 2023 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023. С. 295-297

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

Ключові слова: довільність, вікові особливості дітей старшого дошкільного віку, самоконтроль дітей старшого дошкільного віку, самодисципліна дітей старшого дошкільного віку, внутрішньої мотивація, вольові процеси у дошкільників.

ABSTRACT

The relevance of the psychological relevance of preschool age is related to the fact that this period of development of childhood is critical for the formation of key psychological functions, including confidence. Contentment is an important aspect of cognitive development. Children of this century step by step build their impulses, exercise respect and control their behavior. Cultivating confidence in preschoolers helps to increase their understanding, how they shape their mental processes and develop the skills necessary for successful learning and social adaptation.

Confidence is related to the development of self-control, self-discipline and internal motivation. The values of power are added to the formation of special identity, self-confidence and autonomy. Doslidzhennya dovilnosti in preschoolers dopomogae razkriti, like stench priymayut yourself and your ability, scho mother important infusion of mental health and development of special. Dovolnist is also connected with the development of social skills. Children, as they can handle their behavior and show contentment, sound more adaptable to social situations, conflicts and international differences. Vivchennya dovilnosti podpomogae zozumity, like a child vzaemodie z otochyuyuchimi and vyrishue conflict situations.

The knowledge of preschool children can be adopted to improve the methods of training and the development of the child's lighting process. Identification of key factors, which contribute to confidence, allows teachers and fathers to create more effective approaches to start accepting a positive development of a child. Vivchennya dovilnosti can also help to reveal the possibility of impaired development, such as a lack of respect, hyperactivity and other psychological problems, which can lead to dovilnist that outrageous development of a child.

Zagalom, psychological assessment of pre-school age and relevant and important directly to achieve, as it helps to better understand the development of the child, the formation of special features, self-regulation and adaptation to the social environment . The results of such studies can be practical for the improvement of education, improvement and improvement of the psychological well-being of children.

The object of follow-up is the satisfaction of the preschool student.

The subject of the study is the formation of preschool age in children of preschool age

Hypothesis - the level of confidence in children of preschool age is increased by the hour of the specially developed program for the formation of confidence.

Meta robots - to increase the satisfaction of older preschool children.

Follow-up task:

1. Investigate the changing aspects of the validity of the assessment,
2. describe the age characteristics of children of the senior preschool age,
3. reveal the essence of the development of preschool age in the preschool age and the mind and the molding,
4. Describe the overall organization and structuring of follow-up methods,

5. analyze the results of the study and the formation of the prevalence in children of preschool age,

6. describe the molding program,

7. analyze the results of the shaping experiment.

Methods of diagnostic follow-up (“Graphic dictation”, “Correction test” method, “Rey Figure” method, “Color dictation” method, “Polyanka” method).

120 children from 6 to 7 years of age took the fate of the children - older children and preparatory groups of the child garden. The study was carried out in the city of Dnipro in 2023, 120 children of 6 to 7 years of age took part in the experiment - children of the older preparatory group of the kindergarten, of which 54 girls and 66 boys. Approbation was carried out at kindergarten No. 4 "Vinochok", kindergarten No. 5 "Berizka", kindergarten No. 6 "Slavny", kindergarten No. 8 "Kalinka".

Theoretical significance of the consequence is in the offensive:

1. The results of the research can be used to clarify the specifics of the key concepts for developing preschool age children,

2. further research can be done to improve the psychological approach to the beginning and development of children in preschool primary education,

The importance of the study is practical in that the development of the special features of the preschool age helps to create more effective and individual approaches to the education of children of the preschool age.

The structure of the master's work. The master's work consists of an entry, three divisions, visnovkiv, a list of victorious literature.

Key words: arbitrariness, age characteristics of older preschool children, self-control of older preschool children, self-discipline of older preschool children, intrinsic motivation, volitional processes in preschoolers.

List of the applicant's publications:

1. Main theoretical approaches to arbitrariness in psychology.

2. Mechanisms of arbitrariness and volitional processes development in preschool children.

Зміст

Вступ	10
Розділ 1. Особливості розвитку довільності старших дошкільників	
1.1. Змістовні аспекти дослідження довільності	14
1.2. Вікові особливості дітей старшого дошкільного віку	19
1.3. Розвиток довільності у дошкільному віці та умови її формування	21
Висновок по розділу 1	39
Розділ 2. Дослідження і формування довільності у дошкільному віці	
2.1 Загальна організація та обґрунтування методик дослідження	44
2.2. Результати дослідження та формування довільності у дітей дошкільного віку	57
Висновок по розділу 2	69
Розділ 3. Психологічна програма формування довільності	
3.1. Опис програми формування довільності	70
3.2 Результати формуючого експерименту	75
Висновок по розділу 3	82
Висновки	88
Список використаної літератури	100

ВСТУП

Актуальність психологічного дослідження довільності в дошкільному віці полягає в тому, що цей період розвитку дитинства є критичним для формування ключових психологічних функцій, включаючи довільність. Довільність є важливим аспектом когнітивного розвитку. Діти цього віку поступово здатні підпорядковувати свої імпульси, керувати увагою та контролювати свою поведінку. Вивчення довільності у дошкільників допомагає зрозуміти, як вони формують свої мисленеві процеси та розвивають навички, необхідні для успішного навчання і соціальної адаптації.

Довільність пов'язана з розвитком самоконтролю, самодисципліни і внутрішньої мотивації. Ці властивості впливають на формування особистісної ідентичності, самосвідомості та автономії. Дослідження довільності у дошкільників допомагає розкрити, як вони сприймають себе і свої можливості, що може мати важливий вплив на психічне здоров'я та розвиток особистості. Довільність також пов'язана з розвитком соціальних навичок. Діти, які можуть керувати своєю поведінкою і проявляти довільність, зазвичай краще адаптуються до соціальних ситуацій, конфліктів та міжособистісних відносин. Вивчення довільності допомагає зрозуміти, як дитина взаємодіє з оточуючими та вирішує конфліктні ситуації.

Розуміння довільності у дошкільників може сприяти удосконаленню методів навчання та розвитку дитячого освітнього процесу. Ідентифікація ключових факторів, які впливають на довільність, дозволяє педагогам і батькам створювати більш ефективні підходи до навчання та сприяти позитивному розвитку дитини. Вивчення довільності може також допомогти виявити можливі порушення розвитку, такі як дефіцит уваги, гіперактивність чи інші психологічні проблеми, які можуть вплинути на довільність та загальний розвиток дитини.

Загалом, психологічне дослідження довільності в дошкільному віці є актуальним і важливим напрямком досліджень, яке допомагає краще

зрозуміти розвиток дитини, формування її особистості, навички саморегуляції та адаптації до соціального середовища. Результати таких досліджень можуть мати практичне застосування для покращення освіти, виховання та підтримки психологічного благополуччя дітей.

Проблема довільності досі займає одне з значних місць у сучасній психології. Визначення довільності, що надаються в теоретичних підходах Бех І. Д. [1], Маляр О. І. [21; 22], Петренко І. В. [25; 26], Поліщук С. А. [28], відображають неоднорідність існуючих на даний момент позицій та відсутність єдиного уявлення про цю характеристику діяльності. Водночас одноставно вважається, що дитина має довірливі форми поведінки, якщо вміє регулювати свої дії відповідно до правил, зразків і норм, вироблених суспільством. Під довірливістю розуміється здатність дитини цілеспрямовано та усвідомлено планувати, керувати та оцінювати свою діяльність та поведінку [21; 22].

Теоретичний аналіз показав, що довірливість – етап становлення вольової поведінки особистості, а не тільки характеристика вищих психічних функцій [25]. Саме у дошкільному віці у дітей формується довірливі дії та вольові якості, які грають одну з головних ролей в особистості дитини. Теоретичною базою дослідження стали уявлення про саморегуляцію для формування особистості та пізнавального розвитку дошкільнят Боришевський М. Й. [4], Бучек Л. І. [6], Куценко Г. В. [15].

Об'єкт дослідження – довірливість у дошкільному віці.

Предмет дослідження - формування довірливістю у дітей дошкільного віку

Гіпотеза – рівень довірливістю у дітей дошкільного віку підвищиться під час проведення спеціально розробленої програми формування довірливістю.

Мета роботи – дослідити довірливістю у старших дошкільнят.

Завдання дослідження:

2. розкрити змістовні аспекти дослідження довірливістю,
2. описати вікові особливості дітей старшого дошкільного віку,

3. розкрити сутність розвитку довільності у дошкільному віці та умови її формування,

4. описати загальну організацію та обґрунтування методик дослідження,

5. проаналізувати результати дослідження та формування довільності у дітей дошкільного віку,

6. описати програму формування довільності,

7. проаналізувати результати формуючого експерименту.

Методи діагностичного дослідження («Графічний диктант», методика «Корректура проба», методика «Фігура Рея», методика «Кольоровий диктант», методика "Полянки").

У дослідженні взяли участь 120 дітей віком від 6 до 7 років – діти старших та підготовчих груп дитячого саду. Дослідження проводилося в м. Дніпро у 2023 році, в експерименті взяли участь 120 дітей віком від 6 до 7 років – діти старші та підготовчої групи дитячого садка, з яких 54 дівчаток та 66 хлопчики. Апробація здійснювалася у дитсадку №4 «Віночок», дитсадку №5 «Берізка», дитсадку №6 «Славний», дитсадку №8 «Калинка».

Теоретична значущість дослідження полягає в наступному:

3. результати дослідження можуть бути використані для уточнення специфіки існуючих концепцій щодо розвитку довільності у дітей дошкільного віку,

4. дослідження може бути використано для покращення психологічного підходу до навчання та розвитку дітей у дошкільних навчальних закладах,

Практична значущість дослідження полягає у тому, що врахування особливостей довільності допоможе створити більш ефективні та індивідуальні підходи до навчання та виховання дітей дошкільного віку.

Апробація результатів роботи та публікації:

3) Грицай Г.О. Механізми розвитку довільності та вольових процесів у дошкільників // Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матер. IV

Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 груд. 2023 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. С.

4) Самойлов О.Є., Грицай Г.О. Основні теоретичні підходи до довільності у психології // Теоретичне та практичне застосування результатів сучасної науки: матеріали V Міжнародної студентської наукової конференції, м. Рівне, 27 жовтня, 2023 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023. С. 295-297

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДОВІЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

1.1. Змістовні аспекти дослідження довільності.

Сутнісні аспекти довільності можна розглянути виходячи з наступних концептуальних підходів.

1. Теорія довільності у Т. Рібо Французький психолог Т. Рібо вперше досліджував концепцію довільності у своїй роботі "Психологія уваги". Він досліджував механізми, які стоять за здатністю людини управляти своєю увагою і волею. Рібо вважав, що довільність виникає з внутрішнього конфлікту між різними реакціями, і вона може бути розвиненою шляхом тренування та практики[79].

2. Теорія довільності у В. Джеймса. Американський філософ і психолог. В. Джеймс вніс значний внесок у розвиток концепції довільності. У своїй праці "Принципи психології" він описав феномен "вольового акту", в якому довільна дія виникає як результат свідомого вибору. Джеймс вивчав процеси прийняття рішень і заявив, що довільність грає ключову роль у контролі поведінки[61].

3. Теорія довільності у М. Люсіани. М. Люсіана був іспанським дослідником, який зосереджувався на дослідженні мозкових процесів, пов'язаних із довільністю та пам'яттю. Його робота "Функціональне зображення мозку в пам'яті людини" детально розглядає, як довільність впливає на структуру та роботу мозку під час збереження і відтворення інформації [72].

4. Теорія довільності М. Чиксентмігаї. М. Чиксентмігаї, угорський психолог, відомий своєю теорією "поток". Він описує довільність як ключовий елемент процесу входження в стан "поток", коли людина повністю поглинута діяльністю і відчуває максимальне задоволення від своєї діяльності [46].

5. Теорія довільності у Г. Реклес. Американський психолог Гаррі Реклес досліджував взаємозв'язок між довільністю та особистісними характеристиками. Він вивчав, як індивідуальні рівні довільності впливають на поведінку та характер особистості [78].

Ці концепції довільності представляють лише деякі з праць, які внесли вагомий внесок у розуміння цього важливого психологічного аспекту. Кожна з них висвітлює різні аспекти довільності і допомагає нам краще зрозуміти, як людська свідомість контролює та керує своїми діями та реакціями.

1. Етапи розвитку довільності:

Розвиток довільності у людини пройшов певні етапи, починаючи від дитинства і до дорослості. Важливі зміни відбуваються в різних вікових періодах:

- **Дитинство.** У дітей перші ознаки довільності можуть спостерігатися вже від моменту, коли вони починають самостійно діяти, а не просто реагувати на зовнішні подразники. Поступово діти набувають контролю над своїми рухами та почуттями, що розвиває довільність.

- **Підлітковий вік.** У підлітків відбуваються значні зміни у мозковій структурі, що сприяє розвитку більш високих когнітивних функцій, таких як планування, прийняття рішень та контроль за поведінкою.

- **Дорослість:** Довільність у дорослих проявляється у здатності управляти своїми думками та емоціями, переорієнтуватися на різні завдання та досягати поставлені цілі.

2. Вплив соціокультурного середовища:

Середовище, у якому виросла людина, має значний вплив на розвиток її довільності. Культурні норми, цінності та очікування можуть підтримувати або обмежувати прояви довільності. Крім того, доступні можливості для навчання та самореалізації також грають важливу роль у формуванні довільності.

3. Вплив навколишнього середовища на розвиток довільності:

Навколишнє середовище, з яким має справу людина, також може впливати на розвиток її довільності. Наприклад, робота з високим рівнем вимог і складними викликами може сприяти розвитку довільності, тоді як повсякденні рутинні дії можуть пригнічувати цю здатність.

4. Зв'язок довільності з креативністю:

Довільність також пов'язана з креативністю. Здатність діяти довільно дозволяє людині виходити за межі традиційних рішень та знаходити нові, незвичайні шляхи вирішення проблем.

5. Розвиток довільності через навчання та тренування:

Довільність може бути розвиненою через навчання та тренування. Когнітивні вправи, які спрямовані на розвиток креативності та проблемного мислення, можуть покращити довільність.

Довільність - це унікальна здатність людини, яка забезпечує її свободу вибору та самореалізації. Розвиток довільності є динамічним процесом, що залежить від багатьох факторів, включаючи вік, соціокультурне середовище та навколишнє середовище. Індивідуальність та розвиток довільності сприяють креативності та досягненню великих результатів у різних сферах життя.

Класифікація психологічної довільності може бути представлена за декількома основними критеріями, оскільки цей термін має багато аспектів та вимірів. Ось деякі з найбільш поширених способів класифікації:

1. За типами довільності:

а) **Моторна довільність:** Здатність свідомо контролювати свої рухи та виконувати дії згідно зі своїми намірами.

б) **Когнітивна довільність:** Здатність контролювати свої мислення, увагу та когнітивні процеси, такі як пам'ять, переключення уваги та прийняття рішень.

2. За рівнем розвитку:

а) **Довільність в дитинстві:** У дітей процес розвитку довільності починається з раннього дитинства і поступово зростає протягом років.

б) **Довільність у дорослому віці:** У дорослих довільність досягає піку свого розвитку, і вона може бути розвинутою через навчання та тренування.

3. За спрямованістю:

а) **Позитивна довільність:** Спрямованість на виконання конструктивних дій та досягнення позитивних цілей.

б) **Негативна довільність:** Спрямованість на уникнення або відмову від дій та досягнення негативних цілей.

4. За індивідуальними особливостями:

а) **Розвинена довільність:** Вищий рівень здатності контролювати свої дії та мислення; характерна для осіб з добре розвинутою саморегуляцією.

б) **Обмежена довільність:** Нижчий рівень здатності контролювати свої дії та мислення; характерна для осіб з менш розвинутою саморегуляцією.

Кожна з цих класифікацій може допомогти краще зрозуміти різні аспекти психологічної довільності та її вплив на життя людини. Залежно від контексту та дослідження, вчені можуть використовувати різні категорії для подальшого розуміння цього важливого психологічного явища.

Психологічна довільність має значний вплив на життя людини на різних етапах її розвитку. Ось деякі з найважливіших аспектів її впливу:

1. **Розвиток особистості:** Психологічна довільність сприяє формуванню витримки, самодисципліни та впевненості у собі. Вона допомагає зберігати стабільність і адаптуватися до змін у житті.

2. **Професійний успіх:** Здатність до довільності допомагає краще керувати своїми діями на роботі, брати на себе відповідальність за свої рішення та досягати кар'єрних цілей.

3. **Соціальні стосунки:** Люди, які мають розвинену психологічну довільність, здатні краще контролювати свої емоції та спілкуватися з іншими, що сприяє зміцненню міжособистих відносин.

4. **Стресоустійливість:** Довільність допомагає нам краще змагатися зі стресом та вирішувати складні життєві ситуації.

Існує декілька моделей доволності, які розробили вчені для того, щоб краще зрозуміти цей психологічний аспект. Ось декілька з них:

1. Модель кібернетичної доволності Г. Райта. Ця модель пропонує, що доволність є результатом конструктивних вподобань людини. Вона виходить з припущення, що існує обмежений когнітивний резерв у людини, і для кращого функціонування вона обирає та відмовляється від дій в залежності від переваг та вподобань.

2. Модель усвідомленої доволності. У цій моделі підкреслюється роль робочої пам'яті, а саме її ємності, у забезпеченні доволності. Робоча пам'ять дозволяє утримувати та обробляти інформацію, що є ключовим для прийняття рішень та керування своїми діями.

3. Модель контрольованого процесування Шермана. Ця модель стверджує, що доволність виникає з процесуальної гнучкості, тобто здатності переключатися між різними типами мислення та дій. Один із ключових аспектів цієї моделі - здатність людини управляти своїми мисленнями та переключатися на різні завдання.

4. Модель інтерактивного управління Логана. Ця модель стверджує, що доволність базується на накопиченні інформації про різні дії та їх наслідки. Людина навчається керувати своїми діями, спираючись на досвід і створюючи "інстанції" для конкретних ситуацій, які вимагають довольного вибору.

5. Модель внутрішнього конфлікту. Ця модель виходить з припущення, що доволність виникає з внутрішнього конфлікту між різними реакціями або варіантами дії. У процесі розв'язання цього конфлікту людина вибирає оптимальний варіант.

Ці моделі допомагають краще розуміти механізми психологічної доволності та визначити її роль у когнітивних процесах та поведінці людини.

Вони є основою для подальших досліджень та розвитку психології довільності.

Довільність - це одна з найбільш складних та унікальних характеристик людської психіки, що відокремлює нас від інших живих істот. Вона відображає здатність до свідомого вибору та контролю за своїми діями, мисленням та поведінкою. Процес розвитку довільності у людини є довгим і складним, і на нього впливають багато факторів, як психологічних, так і соціокультурних. Розглянемо деякі з особливостей розвитку довільності.

1.2. Вікові особливості дітей старшого дошкільного віку

У перше десятиліття життя психіка дитини у своєму розвитку проходить таку відстань, з якою не зрівняється наступний вік. У цей період дитина проходить шлях у своєму індивідуальному розвитку від безпорадної істоти, не здатної до самостійного життя, до цілком адаптованої до природи та суспільства дитячої особистості, вже здатної взяти відповідальність за себе, своїх близьких та однолітків.

Розвиток відбувається у трьох областях: фізичної, когнітивної та психосоціальної. До фізичної області відносяться такі фізичні характеристики, як розміри та форма тіла. Когнітивна область охоплює всі розумові здібності та психічні процеси, включаючи мислення. До цієї галузі належать такі процеси, як сприйняття, пам'ять, мова, уява. Розвиток людини відбувається одночасно у цих трьох областях. Для цього віку характерне практичне оволодіння мовою та свідомість мови.

Відбувається розвиток фонематичного слуху. Дитина вміє проводити звуковий аналіз слова, що сприяє успішному оволодінню читанням та листом. Відбувається усвідомлення словесного мови. У психосоціальну область входять властивості особистості та соціальні навички. До неї відносять

властивий кожному індивідуальний стиль поведінки та емоційного реагування [6; 21; 22].

Дошкільне дитинство – великий та відповідальний період психологічного розвитку дитини. За словами Боришевський М. Й., це вік первісного фактичного складання особистості. Як показують сучасні дослідження, протягом дошкільного періоду у дитини інтенсивно розвиваються складні види діяльності та психологічні функції, наприклад, гра, спілкування з дорослими та однолітками, але відбувається і закладка загального фундаменту пізнавальних здібностей [5]. В особистісній сфері формується ієрархічна структура мотивів та потреб, загальна та диференційована самооцінка, елементи вольової регуляції поведінки. Активно засвоюються моральні форми поведінки. До кінця дошкільного віку дитина переходить від спонтанного типу навчання до реактивного типу навчання за програмою, запропонованою дорослою людиною. І дуже важливо зробити так, щоб дитина хотіла робити те, що хоче доросла людина. Дітям у такому ранньому віці потрібно навчитися керувати широким спектром своїх емоцій та почуттів. Їм потрібно навчитися діяти, усвідомлюючи свою залежність від інших, встановлювати відносини з людьми, які мають владу з них. Разом з тим їм необхідно навчитися чинити, слідуючи своєму спонуканню, діяти самостійно. На думку Максименко С. Д., діти яким не вдається вирішити ці ранні психосоціальні протиріччя, надалі можуть зазнавати труднощів при спробах впоратися з аналогічними проблемами [20].

Отже, цей вік дає дитині нові принципові досягнення. Взаємодіючи з однолітками та дорослими, дитина навчається тонкої рефлексії на іншу людину. Випробовуючи потребу в коханні та схваленні, дитина навчається прийнятим позитивним формам спілкування. Триває активне оволодіння власним тілом (координація рухів та дій, формування образу тіла та ціннісного відношення до нього). У цей період продовжує розвиватися мова, здатність до заміщення, до символічних дій та використання знаків, наочно-дійове та

наочно-образне мислення, уяву та пам'ять. До кінця дошкільного віку у дитини формуються основи відповідального ставлення до результатів своїх дій та вчинків. Відповідальність пробуджує почуття причетності до спільної справи, почуття обов'язку. Дитина 6-7 років здатна розуміти моральний сенс відповідальності, й у залежність від розвиненості почуття відповідальності до школи він ставитиметься до своїх нових обов'язків у шкільництві. За період дошкільного дитинства дитина проходить великий шлях у оволодінні соціальним простором з його системою нормативної поведінки у міжособистісних відносинах з дорослими та дітьми. Дитина освоює правила адекватного лояльної взаємодії з людьми та у сприятливих для нього умовах може діяти відповідно до цих правил [19].

1.3. Розвиток довільності у дошкільному віці та умови її формування

Дошкільний вік - вік виникнення волі як здатності свідомо керувати своєю поведінкою, своїми зовнішніми та внутрішніми діями. У дитини в процесі виховання та навчання під впливом вимог дорослих та однолітків формується вміння підпорядковувати свої дії або іншого завдання, добиватися досягнення мети, долаючи виникаючі проблеми. Він опановує вміння контролювати свою позу, наприклад, сидіти спокійно на заняттях так, як цього вимагає вихователь, не крутитися, не схоплюватися. Як відзначають дослідники, управління своїм тілом важко дається дитині. Спочатку це особливе завдання, яке вимагає зовнішнього контролю за самим собою, – дитина може залишатися відносно нерухомою тільки в той час, коли дивиться на становище своїх рук, ніг, тулуба, стежить, щоб вони не вийшли з підпорядкування. Тільки поступово діти переходять до контролю над становищем свого тіла виходячи з м'язових відчуттів [21]. Дошкільник починає керувати своїм сприйняттям, пам'яттю, мисленням [21].

Головне в управлінні своєю поведінкою – вміти зупинити те, що відбувається як би само собою, затримати імпульсивну відповідь, звичну реакцію на той чи інший подразник. Без цієї здібності неможливо виконувати вказівки дорослого, дотримуватись норм поведінки, зосередитися на якійсь справі і довести його до кінця, планувати свої дії. Всі ці дії вимагають довільності поведінки, тобто здатності володіти та керувати собою. У дошкільному віці довільна поведінка – це насамперед уміння долати залежність від цього, що дитина сприймає тут і зараз [26].

Протягом дошкільного дитинства змінюються як самі вольові дії, і їх питому вагу у загальній картині поведінки. У старшому дошкільному віці дитина стає здатним до порівняно тривалих вольових зусиль, хоч і сильно поступається цьому плані дітям шкільного віку.

Таким чином, для дошкільника характерні поява та розвиток вольових дій, але сфера їх застосування та їх місце поведінці залишаються обмеженими.

У дослідженнях І. В. Петренко виділяє у розвитку вольових дій дошкільника три взаємопов'язані сторони:

- 1) розвиток цілеспрямованості дій;
- 2) встановлення взаємозалежності між метою дій та їх мотивом;
- 3) зростання регулюючої ролі мови у виконанні дій [26].

Найбільш інтенсивно довільність розвивається саме в дошкільному віці, коли поведінка дитини починає опосередковуватися не зовнішніми засобами (предметом або словом дорослого), а внутрішніми - образом дорослого та уявленням дитини про її поведінку. Ця здатність формується і найяскравіше виявляється у провідній діяльності дошкільника — рольовій гри, яка була названо Л.С. Виготською школою довільної поведінки. У низці досліджень вітчизняних психологів було показано, що у грі діти набагато випереджають свої можливості у сфері оволодіння своєю поведінкою. У дослідженні Петренко І. В. виявилось, що дошкільнята здатні довго і старанно займатися

нудною для них справою (виписування одних і тих же букв), коли вони зображують у грі учнів, виконують свої обов'язки [26].

Отже, гра поєднує в собі дві необхідні умови для розвитку вольової та довільної дії: з одного боку, підвищення мотивованості, з іншого – усвідомленості поведінки. Сюжетно-рольова гра є саме тією діяльністю, яка створює оптимальні умови для розвитку цих найважливіших сфер психічного життя, тому воно і є найбільш ефективним засобом формування та вольової та довільної поведінки в дошкільному віці.

Однак, як зазначає І. В.Петренко, у рольовій грі відсутня свідомий контроль своєї поведінки. У ній дії дитини мотивуються і опосередковуються образом дії іншу людину (роллю), але з усвідомленням своєї поведінки [25].

За даними психологів, протягом старшого дошкільного віку важливе формування трьох основних атенційних умінь: дитина повинна навчитися приймати інструкції, що поступово ускладнюються; вміти утримувати інструкцію протягом усього заняття; набути навичок самоконтролю.

У процесі формування волі велика роль дитини належить дорослому, який не просто доносить до дитини правило дії, а й робить його афективно-значимим. Тільки в тому випадку, якщо правило набуває спонукальної сили, воно стає засобом оволодіння своєю поведінкою, а дія за правилом перетворюється на власну, вільну, а не нав'язану дію дитини.

Дошкільник вже не просто підпорядковується інструкціям та контролю дорослого, але діє сам, контролюючи власні дії [21]. За підтримки дитини виникає її власна діяльність. Коли дорослий своєю присутністю, оцінками, зразками і підтримує, і стимулює його активність. І лише тоді, коли даний предмет стає мотивом власних дій дитини, незалежно від присутності дорослого, можна говорити про сформованість нової діяльності та про нову форму вольової та довільної поведінки [22].

Отже, у зв'язку з розвитком особистості розвивається і воля дитини.

Під довільністю у психології розглядають конкретну мотиваційну функцію. У старших дошкільнят дана функція спрямовано сформованість психологічної готовності до школи.

Довільність також визначають як одну з передумов до навчальної діяльності у дошкільнят. Кінець дошкільного дитинства – це період сильних змін у психіці дітей. Процес переходу до довільності зачіпає не лише поведінка, а й усі безпосередні процеси. Діти починають виявляти соціальні норми, яких вже ставляться досить позитивно.

Якщо довільність сформована, то діти здатні свідомо та довільно регулювати свою діяльність.

Якщо довільність не сформована, то у дошкільнят не виникне бажання подальшого шкільного навчання, діти не зможуть дотримуватись шкільних правил. Вони виникнуть у процесі навчання серйозні труднощі [21].

Вік 6-7 років є кризовим у розвитку довільності, такої необхідної для навчання надалі, проте дітям ще важко регулювати свої мотиви та спонукання. Шкільне навчання зобов'язує дитину підкорятися шкільним вимогам, виконання правил поведінки у шкільництві, вмінню організації самостійної діяльності [22].

Довільність включає різні сторони дитини. Це довільність поведінки, саморегуляції, психічних процесів, зокрема уваги, пам'яті тощо.

Коротко розглянемо кожен аспект довільності в дошкільного віку.

Довільність включає такі вміння:

1) Чітко усвідомлювати необхідність підпорядкування конкретному правилу.

2) Орієнтація виконання заданих вимог.

3) Бути уважним до того, хто говорить, готовність виконувати завдання мовця.

4) Якщо є наочний зразок, вміти виконувати завдання самостійної діяльності [21].

Якщо в дитини розвинена довільність поведінки, він вміє керувати своїми вчинками, контролювати свій настрій. Регулювання своєю поведінкою пов'язане з процесом дозрівання у дитини лобових відділів у корі головного мозку. Дитині досить складно керувати поведінкою, у зв'язку з їхньою несформованістю у віці 7 років.

Оскільки довільність поведінки – це усвідомлене дійство, воно піддається формуванню. Кожна дитина здатна сприймати інформацію, звернену до неї, розуміє, що від неї вимагається. Тому у дітей старшого дошкільного віку є вимога усвідомлення власних дій та вчинків. Вони можуть долати безпосереднє поведінка щодо ситуації [25].

Дітям у дошкільному віці складно навчитися сприймати та виконувати інструкції, що даються йому з боку дорослого. Але це є перший крок до практичних навичок дитини володіння собою, своїми вчинками, поведінкою [25].

На жаль, батьки дуже неправі, якщо думають, що для послуху достатньо лише повчальних розмов і переконань. Одними словами поведінку дитини не виправиш. Наполегливість у розмові з дитиною може лише нашкодити, позитивний вплив може мати лише гра. Спілкування, включене у певну діяльність, допомагає дитині усвідомити свою поведінку. У процесі спілкування коїться з іншими дітьми, батьками, вихователем в дітей віком старшого дошкільного віку розвиваються дуже важливі якості – самостійність і усвідомленість. Саме ці якості є передумовами довільності. Лобові частки мозку остаточно бувають сформовані віком 4–6 років. У цей час діти починають контролювати свої дії. І це є задатки довільності [25].

У спілкуванні з іншими людьми зароджуються здібності до саморегуляції вчинків та дій. Спілкуючись з дітьми у групі, малюк вчиться чинити так, як його просять. Найкращою діяльністю для дитини є гра, ще краще, якщо це гра з правилами. Діти навчаються контролювати свою поведінку та бажання через

правила. Свідомо діючи за правилами, діти вчаться обмежувати себе у надмірній активності, йде розвиток усвідомленості ситуативності поведінки.

Кожна гра, навіть найпростіша, має певні правила, що керують та регулюють дії дітей старшого дошкільного віку. У грі діти перебувають у цікавій спільній діяльності, їм природно підкоряться ігровим правилам. Ці правила дають розвиток своєрідним регуляторам дій дитини. Спочатку діти стежать один за одним, контролюють, як інші дотримуються правил гри, а потім намагаються стежити і за своєю поведінкою у грі. Поступово це перетворюється на життєві вчинки [25].

Розглянемо етапи формування довільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку:

Перший етап починається вже у перші місяці життя дитини. Дитина цього віку довільно спрямовує рух до предметів. На наступному етапі (коли починає розвиватися мова) дитина вже виявляє мовленнєве регулювання. Потім дитина вчиться виділяти та усвідомлювати правила. Ці правила та регулюють дитячу поведінку [25].

I, нарешті, поведінка дитини регулюється нею цілком свідомо.

Довільна поведінка – це відмова виконувати будь-що заборонене чи небажане, але й уміння слідувати правилам. Тут можна порівняти довільність поведінки з вольовою дією, яка має розвиток вже в ранньому віці і продовжує розвиватися протягом усього життя людини. Але, чим раніше буде сформовано довільність, тим скоріше дитина адаптується в соціумі. У суспільстві не люблять тих, хто чинить всупереч соціальним правилам. Тому кожному, вже з дитячого садка, треба вміти контролювати та спрямовувати свої вчинки згідно з нормами моралі у суспільстві.

Батьки завжди навчають дітей старшого дошкільного віку виконувати певні події. Потім уже педагог вимагає від дітей старшого дошкільного віку; дотримання правил, наприклад, сидіти на занятті спокійно, не крутитися і не

бігати за групою. Так починається формування довірливості майбутніх першокласників [26].

Спочатку дошкільникам важко виконувати інструкції вихователя, але поступово вони звикають стежити за собою, стежити за положенням тіла під час занять, слідкувати та контролюють також свої психічні процеси. Психічними процесами називають групу психічних явищ, чи складові елементи психіки.

Довірливість психічних процесів для дошкільника, особливо старшого дошкільника, дуже важлива умова успішного навчання у школі. Особливо потрібний розвиток довірливої уваги дитини. Це необхідно, щоб майбутній першокласник міг спокійно сидіти на уроці, не відволікатися від теми, дотримуватися інструкцій вчителя [22]. Далі розглянемо, як формують довірливість уваги, пам'яті, мислення, сприйняття.

Увага – це психічний процес чи стан, коли дитина концентрується на заданій інформації, намагаючись не відволікатися. Увага не відокремлюють від мислення, пам'яті та інших психічних станів. Адже дитина уважна, коли його думки спрямовані те чи інше явище. Довірлива увага - це здатність дошкільнят свідомо звертати увагу на об'єкт. Розвиток такої уваги пов'язані з формуванням волі дитини. Довірливій увазі властива активність. Дитина під дією волі приймає чи відкидає інформацію. Розвиток довірливої уваги залежить від розвиненого мовлення, як другий сигнальної системи. Увага дошкільнят спрямовується на отримання інформації шляхом подання задачі вербально.

Формування довірливості сприйняття починають вже в ранньому віці. Наприклад, малюкові показують картинку, де зображені діти на ковзанці. У когось випала рукавиця. На снігу лежить рукавиця. Дитина має визначити, хто ж із хлопців, що катаються, втратив рукавичку. Ця вправа діє таким чином – дитина дивиться на дітей старшого дошкільного віку по черзі, на рукавицю. У дитини розвивається довірливе сприйняття, він швидко визначає за кольору

(сприйняття кольору), у кого рукавиця на руці такого ж кольору, що і втрачена рукавиця [26].

Пам'ять є процес зберігання та відтворення будь-якої інформації, або по-іншому - запам'ятовування. Через пам'ять інформація або події через деякий час відтворюються. Довільна пам'ять завжди цілеспрямована, тісно пов'язана з увагою, мисленням та вольовими діями.

Довільність запам'ятовування – дуже важлива якість для дошкільника, адже в школі йому доведеться багато запам'ятовувати навчального матеріалу. Розвиток довільного запам'ятовування здійснюється тоді, коли вихователь чи інший дорослий просить запам'ятати вірш, що сподобався. Або запам'ятати картинку, а потім назвати, що на них було зображено.

Керувати мисленням у дитячому віці дуже складно.

Наприклад, вирішуючи головоломку, дитині доводиться перебирати різні варіанти. Дитина від одного варіанта переходить подумки до іншого варіанту, і цей процес відбувається довільно.

Розвиток довільності групи дитячого садка здійснюють через індивідуальні і колективні форми різних видів діяльності. У цьому вихователь враховує вікові особливості дошкільнят. Для ефективного розвитку довільності важливим є розвинена мова дитини, адже саме мова сприяє саморегуляції дій дитини [26].

Для розвитку мовлення з метою формування довільності використовуються розмови. Розмови проводяться різні теми. У дошкільнят питають, чим вони займалися у вихідні. І такі розмови сприяють розвитку довільності пам'яті.

Діти нагадують події минулого. У розмовах про майбутнє починається розвиток довільних розумових процесів. Діти розмірковують, що на них чекає в майбутньому. Прояв довільності уваги проявляється як правило під час виконання дітьми різноманітних завдань. Особливо цьому сприяють заняття продуктивними видами діяльності. Вони діти вчаться працювати за зразком.

Так чи інакше, але дітям потрібна увага для дій на зразок, тобто довільно спрямовувати свої дії на виконання завдання [25].

Тепер необхідно розглянути умови перебудови імпульсивної поведінки довільне на основі формування механізмів афективного та інтелектуального передбачення. Насамперед - це роль дорослого при трансляції форм опосередкованого виконання дії

Дані психологічних досліджень показують, що дорослий не лише демонструє зразки поведінки, а й транслює дитині необхідну для запуску дії афективний заряд. Норми, правила та засоби не можуть стати регуляторами поведінки дитини, якщо не будуть включені до неї власний план дій. Відбувається це не відразу, а поступово. Спочатку існує лише дія дорослого, як зразок, потім дорослий включає в нього дитину та поступово передає йому форми та засоби саморегуляції. Механізмом цієї трансформації вважатимуться опосередкування [21].

Включення дитини на дії дорослого Б.Д. Ельконін називає сукупною дією, при виконанні якої дорослий залишає для дитини проміжок, місце для дії самої дитини в зоні її найближчого розвитку. Поступово зона самостійного виконання дії дитиною збільшується, а дія дорослого скорочується настільки, що її включення в дію дитини просто замінюється знаком або правилом: «...дія дорослого "згортається" на знак-зразок і звернення до дитини, а дія дитини, навпаки, розгортається в слідуванні зразком» [22]. Перш ніж ці норми та зразки стануть власними нормами та регуляторами поведінки дитини, їх засвоєння має пройти всі етапи інтеріоризації – від зовнішніх розгорнутих правил до внутрішнього плану дій, який Маляр О. І. визначає як «можливість спланувати шлях досягнення поставленої мети, розробити подумки спосіб отримання передбачуваного результату у конкретних умовах» [22].

При формуванні спонукання також велика роль розділеної дії, як показує у своїй роботі Маляр О. І.: «Як і будь-яка інша функція, власна мотивація дитини виявляє себе двічі - спочатку як розділена між дитиною та дорослою, а

потім стаючи власною, внутрішнім ставленням дитини до дійсності. Саме дорослий передає маленькій дитині інтерес до тієї чи іншої діяльності, емоційне ставлення до неї, наповнює її об'єктивним змістом».

У розділеній діяльності формуються механізми як інтелектуального, і афективного передбачення. Для чіткого виділення етапів цієї трансляції необхідне проведення формуючого експерименту. У психології останнім часом все частіше згадується феномен вивченої беспорядності, у розвитку якого Д. Даттон виділив чотири етапи:

1) Рішення видається можливим. Успіх та невдача пояснюються внутрішніми мінливими причинами. Ситуація перебуває під контролем. Навчання беспорядності відсутнє.

2) Рішення не досягнуто, завдання здається важчим, ніж передбачалося. Успіх пояснюється лише зовнішніми причинами. Навчання беспорядності немає.

3) Завдання видається надто важким, мета – недосяжною. Невдача пояснюється відсутністю здібностей, контроль за ситуацією втрачено, навчання беспорядності.

4) Завдання видається нерозв'язним у принципі [50]. За визначення Д. Даттона, феномен вивченої беспорядності полягає "...у зниженні у людини здатності до вирішення задач, якщо перед цим він зазнав переживання неуспіху подібних задачах "[50].

Орієнтуючись на цю інформацію, можна припустити, що в той момент, коли дитина знаходиться на другому етапі, при перших невдачах, поки що не виникла стан вивченої беспорядності, йому необхідно надати можливість досягти успіху у поділеній з дорослим діяльності, використовувати в ситуації неуспіху механізм психологічної підтримки, транслювати позитивний емоційний заряд по відношенню до виконуваної дії. Характеризуючи активність людини, Р. Хойл говорить про головну її відмінну рису - рефлексивність, свого роду "зворотного зв'язку", за допомогою якого суб'єкт

визначає свої дії: "До і під час його він може оцінювати намічену мета з точки зору перспектив успіху, коригувати її з враховуючи різні норми, відчувати себе відповідальним за можливі результати, продумувати їх наслідки для себе та оточуючих, і навіть повідомляти усе це іншим людям"[60].

Для того щоб оцінити успіх своєї дії, суб'єкт повинен вміти контролювати його виконання, що спочатку здійснюється через розділену контрольну функцію.

У дослідженні Т.М. Титаренко контроль формується як особлива форма взаємовідносин між людьми на основі довільних, самостійних контрольних дій у дітей дошкільного віку завдяки розгортанню інтерпсихічних форм контролю у спільно розподільчій діяльності. Розподіл не відбувається тільки між дитиною та дорослою, а й між однолітками [30]. Однак сила емоції успіху-неуспіху залежить не так від самоконтролю, скільки від поведінки та реакції оточуючих на дії суб'єкта. Тому дуже важливі висловлювання дорослих та однолітків з приводу досягнутих результатів, що впливають на самооцінку дитини та підвищують її впевненість в собі.

Залишається додати, що умови, виділені у попередньому дослідженні, також важливі для формування когнітивного компонента довільної дії - опосередкування. Тому для перебудови імпульсивної поведінки довільне в подальшому дослідженні будуть враховані як умови:

- 1) Формування механізмів передбачення у спільнорозділеній з дорослим діяльності;
- 2) Засвоєння дії за зразком на основі формування (орієнтування, виконання та контролю).

Під волею розуміється свідоме регулювання людиною своєї поведінки та діяльності, виражене в вмінні долати труднощі при досягненні мети.

Істотними компонентами вольової дії виступають виникнення спонукання, усвідомлення та боротьба мотивів, прийняття рішення та виконання. Вольова дія узагальнено характеризується цілеспрямованістю, як

свідомою спрямованістю людини на певну результат діяльності. Перший етап вольової дії пов'язаний з ініціативністю, що виражається у постановці власних цілей і самостійністю, що виявляється в умінні протистояти впливу інших людей. Рішучість характеризує етап боротьби мотивів та прийняття рішення.

Подолання перешкод у досягненні цілей на етапі виконання відображається у свідомому вольовому зусиллі, що передбачає мобілізацію своїх сил [1]. Найважливішою частиною дошкільного віку полягає у переході «польового» у «вольове» поведінки дитини (І. Д. Бех). Головні характеристики «польової» поведінки переддошкільника – імпульсивність та ситуативність. Дитина діє не замислюючись, під впливом спонтанно виникли переживань. Діяльність дитини схильна до ситуації, зовнішнім чинникам. Тепер дитина отримує відносну свободу від ситуації, здатність «встати» з неї. Поведінка та діяльність у дошкільному віці змінюються як за змістом, а й у структурі, коли складається більше складна їхня організація.

У дошкільному віці відбувається становлення вольової дії. Дитина опановує цілепокладання, планування, контролем. Вольова дія починається з постановки мети.

Дошкільник освоює цілепокладання - вміння ставити мету діяльності. Елементарна цілеспрямованість спостерігається вже у немовляти. У зв'язку з розвитком самостійності у малюка вже в ранньому дитинстві (у віці близько 2 років) виникає прагнення мети, але досягається вона лише з допомогою дорослого. Зародження особистих бажань веде до появи «внутрішньої» цілеспрямованості, обумовленої прагненнями та потребами самого малюка. Але у переддошкільника цілеспрямованість проявляється швидше у постановці, ніж у досягненні мети. Під впливом зовнішніх обставин та ситуації малюк легко відмовляється від мети та замінює її іншою [8].

У дошкільника цілепокладання розвивається по лінії самостійної, ініціативної постановки цілей, які з віком змінюються і за змістом. Молодші дошкільнята ставлять цілі, пов'язані зі своїми особистими інтересами та

миттєвими бажаннями. А старші можуть ставити цілі, важливі як для них, але й оточуючих. Як наголошував Данчук Ю. П., найхарактернішим для вольового дії є вільний вибір мети, своєї поведінки, визначається не зовнішніми обставинами, а мотивованій самою дитиною. Мотив, спонукаючи дітей до діяльності, пояснює, чому обрано ту чи іншу мету.

Дошкільник здатний докладати вольове зусилля задля досягнення мети. Розвивається цілеспрямованість як вольове якість та важлива риса характеру [9]. Утримання та досягнення мети залежить від низки умов. По-перше, від складності завдання та тривалості її виконання. При надмірній складності завдань його необхідно підкріплювати додатковими вказівками у вигляді питань.

По-друге, від успіхів та невдач у діяльності. Адже результат – це наочне підкріплення вольової дії. У 3-4 роки успіхи та невдачі не впливають на вольову дію дитини.

Середні дошкільнята переживають успіх чи неуспіх у своїй діяльності. Невдачі впливають її у негативно і стимулюють наполегливість. А успіх завжди впливає позитивно. Більше складне співвідношення притаманно дітей 5-7 років. Успіх стимулює подолання труднощів. Але у деяких дітей неуспіх має таку ж дію. Виникає інтерес до подолання труднощів. Негативно ж оцінюється дошкільнятами не доведена справа остаточно.

По-третє, від відношення дорослого, який передбачає оцінку дій дитини. У досягненні результату допомагає позитивна оцінка дорослого.

По-четверте, від уміння заздалегідь уявити майбутнє ставлення до результату своєї діяльності.

По-четверте, від мотивації мети, від співвідношення мотивів та цілі. Успішніше дошкільник досягає мети при ігровій мотивації, і навіть коли ставиться найближча мета.

Дії дошкільника переходять та стають довільними. Розвиток довільності передбачає формування спрямованості дитини на власні зовнішні або

внутрішні дії, внаслідок чого народжується здатність управляти собою. Розвиток довільності відбувається у різних сферах психіки, у різних видах діяльності дошкільника [25].

Після 3 років формується довільність у сфері рухів. У дошкільника вперше оволодіння рухами стає метою діяльності. Рухи стають керованими, що знаходяться під контролем дитину, вона свідомо намагається відтворити і переймає руху певного персонажа, передаючи йому особливі свої манери.

Управління зовнішніми предметами є механізмом управління собою. Завдання зберегти нерухому позу дітям 3-4 роки недоступна. У 4-5 років управління своєю поведінкою здійснюється під контролем зору. Тому дитина легко відволікається зовнішні чинники. У 5-6 років дошкільнята застосовують деякі прийоми, щоб не відволікатися.

Управління своєю поведінкою здійснюється ними під контролем рухових відчуттів. Управління собою набуває рис автоматично протікає процесу. У 6-7 років діти зберігають нерухому позу досить довго, не вимагаючи додаткового зусилля.

У старшому дошкільному віці риси довільності починають набувати психічних процесів, що протікають у внутрішньому розумовому плані: пам'ять, мислення, уява, сприйняття та мова. До 6-7 років складається довільність у сфері спілкування з дорослим [21].

Показниками довільності спілкування виступають ставлення до прохань і завдань дорослого, вміння їх прийняти та виконувати за запропонованими правилами. Діти можуть утримати контекст спілкування та розуміють двоїстість позиції дорослого як учасника спільної діяльності та джерела правил.

Усвідомленість і опосередкованість - це основні показники довільності.

У віці близько 2 років вся поведінка малюка стає опосередкованим і керованим спочатку мовою дорослого, а потім його. Тобто вже у ранньому дитинстві слово опосередковує поведінку дитини, викликає або гальмує її

реакції. Розуміння значення слова дозволяє малюкові виконувати досить складні вказівки та вимоги дорослого.

Дитина починає фіксувати свою дію у слові, а отже усвідомлювати його. Слово для дошкільника стає засобом оволодіння своєю поведінкою, уможливлюючи самостійне мовленнєве опосередкування у різних видах діяльності [21].

Мова пов'язує в часі поточні події з минулим та майбутнім. Вона дозволяє дошкільнику вийти за межі того, що він сприймає зараз. Мова допомагає опанувати своєю діяльністю та поведінкою через планування, яке постає як спосіб саморегуляції. Плануючи, дитина створює у мовній формі модель, програму своїх дій, коли намічає їх мета, умови, засоби, способи та послідовність. Вміння планувати свою діяльність формується лише під час навчання з боку дорослого.

Спочатку дитина освоює його під час діяльності. А потім планування переміщається на її початок, починаючи випереджати виконання.

Інша характеристика довільної дії - усвідомленість, чи свідомість. Усвідомлення власних дій дозволяє дошкільнику керувати своєю поведінкою, подолати його імпульсивність. Дошкільнята часто не віддають собі звіту у тому, що саме і як вони роблять. Власні дії проходять повз їхню свідомість. Дитина перебуває всередині предметної ситуації не може відповісти питанням, що він робив, у що грав, як чому. Щоб «відійти від себе», побачити, що, як і навіщо він робить, дитині потрібна точка опори, що виходить межі конкретно сприймається ситуації. Вона може бути у минулому (раніше обіцяв комусь, хотів зробити так, як уже робив), у майбутньому, у правилі дії для порівняння з ним своїх дій або в моральній нормі (щоб бути добрим, треба робити саме так).

У дошкільному віці дитині потрібна зовнішня опора регуляції своєї поведінки. Зовнішньою опорою, яка допомагає дитині керувати своєю поведінкою, є виконання ролі у грі [24]. У старшого дошкільника опорою у

регуляції свого поведінки та діяльності є образ себе. Розвиток довільності пов'язаний із усвідомленням дитиною окремих компонентів діяльності та себе в ході її виконання. У 4 роки дитина виділяє об'єкт діяльності та мета його перетворення. До 5 років він розуміє взаємозумовленість різних компонентів діяльності.

Дитина виділяє як цілі й об'єкти, а й способи дії з ними. До 6 років досвід побудови діяльності починає ставати узагальненим. Про сформованість довільних дій можна судити насамперед щодо активності та ініціативності самої дитини. Незалежність від дорослого є показником довільності у постановці мети, плануванні та організації своїх дій, усвідомлюючи себе не як виконавця, а як діяча. Адже часто дитина, яка мотивує необхідність слідувати моральній нормі посиленням на вимогу дорослого, легко її порушує в самостійній діяльності, при відсутності зовнішнього контролю. У такому разі можна говорити про несформованість внутрішнього механізму регуляції своїх дій. Довільність також передбачає вміння привнести сенс у свої дії, зрозуміти, навіщо вони виконуються, врахувати свій досвід. Так, якщо діти можуть уявити, як зрадіє мама подарунку, що виготовляється, то легше довести роботу до кінця [24].

У дошкільному віці усвідомлення правил формує самоконтроль, на основі самооцінки та самоконтролю, виникає саморегуляція своєї діяльності. Перші передумови контролю за своєю поведінкою виникають у переддошкільника та викликані прагненням самостійності. У дошкільному віці самоконтроль формується у зв'язку з усвідомленням правил, результату та способу дії, якщо дитина стикається з необхідністю докладно пояснити свої дії, самостійно знаходити та виправляти помилки.

У розвитку самоконтролю у дошкільника виділяються дві лінії. До них відносяться освоєння способів самоперевірки та розвиток потреби перевіряти та коригувати свою роботу.

Дошкільнята недостатньо володіють діями щодо виявлення помилок, і їм дуже важко усвідомлювати сам факт співвідношення виконуваних дій із зразком. Зазвичай вони добре розуміють вимоги дорослого, але не можуть співвідносити з ними свою діяльність. Самоконтроль виникає лише на вимогу. Потреба самоконтролю з'являється, якщо дитина зустрічається з труднощами і в неї виникає сумнів у правильності виконаної роботи. Протягом усього дошкільного віку дітей залучають не методи виконання діяльності, а її результат. У 5-7 років самоконтроль починає виступати як особлива діяльність, спрямована на покращення роботи та усунення її недоліків. Але все ж таки діти легше контролюють однолітків, ніж себе.

Навіть у дітей старшого дошкільного віку без безпосереднього керівництва дорослого може бути відсутнім потреба у самоконтролі. Успішність самоконтролю досягається при взаємоконтролі один одного дошкільнятами. При взаємоперевірці, коли діти змінюються функціями «виконавця» та «контролера», у них підвищується вимогливість до своєї роботи, бажання виконати її краще, прагнення порівнювати її з іншими.

Тобто ситуація взаємоконтролю дає стимул для освоєння самоконтролю, який вимагає вміння співвідносити виконувану діяльність із правилом [22].

Далі розглянемо особливості розвитку волі у дошкільному віці:

- 1) У дітей формуються цілепокладання, боротьба та підпорядкування мотивів, планування, самоконтроль у діяльності та поведінці;
- 2) Розвивається здатність до вольового зусилля;
- 3) Довільність складається у діях, пізнавальних процесах та спілкуванні.

Дитина без допомоги дорослого ніколи не навчиться керувати своєю поведінкою, дивитися на себе збоку. Усвідомити свою діяльність і себе в ній він може лише в спілкуванні та спільної з дорослим діяльності. Розвиток волі відбувається у всіх видах діяльності, де дитина має стримувати свої спонукання та досягати поставленої мети. Довільність розвивається і тоді, коли діти отримують завдання вигадати і показати новий рух [21].

Отже довільність — свідомо саморегуляція поведінки, опосередкування своєї діяльності (як зовнішньої, і внутрішньої). Необхідною передумовою цього є усвідомлення своїх дій.

У дошкільному віці відбувається становлення вольової дії. Дитина опановує цілепокладання, планування, контролем. У старшому дошкільному віці починає формуватися саморегуляція поведінки. Діти здатні відмовитися від захоплюючої гри та зайнятися непривабливим видом діяльності, керуючись лише необхідністю виконання завдання. Довільність проявляється і в умінні аналізувати свої власні рухи, свідомо набувати рухових умінь та навичок. У цьому віці багато дітей ставлять собі мети, важливі як їм, так оточуючих. Якщо досягти мети не виходить з першого разу, у більшості дошкільнят виникає інтерес до подолання труднощів.

Висновок по розділу 1

1. Концепції довільності представляють лише деякі з праць, які внесли вагомий внесок у розуміння цього важливого психологічного аспекту. Кожна з них висвітлює різні аспекти довільності і допомагає нам краще зрозуміти, як людська свідомість контролює та керує своїми діями та реакціями.

Етапи розвитку довільності:

Розвиток довільності у людини пройшов певні етапи, починаючи від дитинства і до дорослості. Важливі зміни відбуваються в різних вікових періодах:

- Дитинство: У дітей перші ознаки довільності можуть спостерігатися вже від моменту, коли вони починають самостійно діяти, а не просто реагувати на зовнішні подразники. Поступово діти набувають контролю над своїми рухами та почуттями, що розвиває довільність.

- Підлітковий вік: У підлітків відбуваються значні зміни у мозковій структурі, що сприяє розвитку більш високих когнітивних функцій, таких як планування, прийняття рішень та контроль за поведінкою.

- Дорослість: Довільність у дорослих проявляється у здатності управляти своїми думками та емоціями, переорієнтуватися на різні завдання та досягати поставлені цілі.

Середовище, у якому виросла людина, має значний вплив на розвиток її довільності. Культурні норми, цінності та очікування можуть підтримувати або обмежувати прояви довільності. Крім того, доступні можливості для навчання та самореалізації також грають важливу роль у формуванні довільності.

Навколишнє середовище, з яким має справу людина, також може впливати на розвиток її довільності. Наприклад, робота з високим рівнем вимог і складними викликами може сприяти розвитку довільності, тоді як повсякденні рутинні дії можуть пригнічувати цю здатність.

Довільність також пов'язана з креативністю. Здатність діяти довільно дозволяє людині виходити за межі традиційних рішень та знаходити нові, незвичайні шляхи вирішення проблем.

Довільність може бути розвиненою через навчання та тренування. Когнітивні вправи, які спрямовані на розвиток креативності та проблемного мислення, можуть покращити довільність.

Довільність - це унікальна здатність людини, яка забезпечує її свободу вибору та самореалізації. Розвиток довільності є динамічним процесом, що залежить від багатьох факторів, включаючи вік, соціокультурне середовище та навколишнє середовище. Індивідуальність та розвиток довільності сприяють креативності та досягненню великих результатів у різних сферах життя.

Моделі допомагають краще розуміти механізми психологічної довільності та визначити її роль у когнітивних процесах та поведінці людини. Вони є основою для подальших досліджень та розвитку психології довільності.

Довільність - це одна з найбільш складних та унікальних характеристик людської психіки, що відокремлює нас від інших живих істот. Вона відображає здатність до свідомого вибору та контролю за своїми діями, мисленням та поведінкою. Процес розвитку довільності у людини є довгим і складним, і на нього впливають багато факторів, як психологічних, так і соціокультурних. Розглянемо деякі з особливостей розвитку довільності.

2. В особистісній сфері формується ієрархічна структура мотивів та потреб, загальна та диференційована самооцінка, елементи вольової регуляції поведінки. Активно засвоюються моральні форми поведінки. До кінця дошкільного віку дитина переходить від спонтанного типу навчання до реактивного типу навчання за програмою, запропонованою дорослою людиною. І дуже важливо зробити так, щоб дитина хотіла робити те, що хоче доросла людина. Дітям у такому ранньому віці потрібно навчитися керувати

широким спектром своїх емоцій та почуттів. Їм потрібно навчитися діяти, усвідомлюючи свою залежність від інших, встановлювати відносини з людьми, які мають владу з них.

Взаємодіючи з однолітками та дорослими, дитина навчається тонкої рефлексії на іншу людину. Випробовуючи потребу в коханні та схваленні, дитина навчається прийнятим позитивним формам спілкування. Триває активне оволодіння власним тілом (координація рухів та дій, формування образу тіла та ціннісного відношення до нього). У цей період продовжує розвиватися мова, здатність до заміщення, до символічних дій та використання знаків, наочно-дійове та наочно-образне мислення, уяву та пам'ять. До кінця дошкільного віку у дитини формуються основи відповідального ставлення до результатів своїх дій та вчинків. Відповідальність пробуджує почуття причетності до спільної справи, почуття обов'язку. Дитина 6-7 років здатна розуміти моральний сенс відповідальності, й у залежності від розвиненості почуття відповідальності до школи він ставитиметься до своїх нових обов'язків у шкільництві.

3. У дослідженнях виділяється у розвитку вольових дій дошкільника три взаємопов'язані сторони:

- 1) розвиток цілеспрямованості дій;
- 2) встановлення взаємозалежності між метою дій та їх мотивом;
- 3) зростання регулюючої ролі мови у виконанні дій

Гра поєднує в собі дві необхідні умови для розвитку вольової та довільної дії: з одного боку, підвищення мотивованості, з іншого – усвідомленості поведінки. Сюжетно-рольова гра є саме тією діяльністю, яка створює оптимальні умови для розвитку цих найважливіших сфер психічного життя, тому воно і є найбільш ефективним засобом формування та вольової та довільної поведінки в дошкільному віці.

Під довільністю у психології розглядають конкретну мотиваційну функцію. У старших дошкільнят дана функція спрямовано сформованість психологічної готовності до школи.

Довільність також визначають як одну з передумов до навчальної діяльності у дошкільнят. Кінець дошкільного дитинства – це період сильних змін у психіці дітей. Процес переходу до довільності зачіпає не лише поведінка, а й усі безпосередні процеси. Діти починають виявляти соціальні норми, яких вже ставляться досить позитивно.

Етапи формування довільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку включають наступні етапи. Перший етап починається вже у перші місяці життя дитини. Дитина цього віку довільно спрямовує рух до предметів. На наступному етапі (коли починає розвиватися мова) дитина вже виявляє мовленнєве регулювання. Потім дитина вчиться виділяти та усвідомлювати правила. Ці правила та регулюють дитячу поведінку

У розділеній діяльності формуються механізми як інтелектуального, і афективного передбачення. Для чіткого виділення етапів цієї трансляції необхідне проведення формуючого експерименту. У психології останнім часом все частіше згадується феномен вивченої безпорадності, у розвитку якого виділяються чотири етапи:

1) Рішення видається можливим. Успіх та невдача пояснюються внутрішніми мінливими причинами. Ситуація перебуває під контролем. Навчання безпорадності відсутнє.

2) Рішення не досягнуто, завдання здається важчим, ніж передбачалося. Успіх пояснюється лише зовнішніми причинами. Навчання безпорадності немає.

3) Завдання видається надто важким, мета – недосяжною. Невдача пояснюється відсутністю здібностей, контроль за ситуацією втрачено, навчання безпорадності.

4) Завдання видається нерозв'язним у принципі.

У дошкільному віці відбувається становлення вольової дії. Дитина опановує цілепокладання, планування, контролем. У старшому дошкільному віці починає формуватися саморегуляція поведінки. Діти здатні відмовитися від захоплюючої гри та зайнятися непривабливим видом діяльності, керуючись лише необхідністю виконання завдання. Довільність проявляється і в умінні аналізувати свої власні рухи, свідомо набувати рухових умінь та навичок. У цьому віці багато дітей ставлять собі мети, важливі як їм, так оточуючих. Якщо досягти мети не виходить з першого разу, у більшості дошкільнят виникає інтерес до подолання труднощів.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ І ФОРМУВАННЯ ДОВІЛЬНОСТІ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

2.1 Загальна організація та обґрунтування методик дослідження

Діагностуючи сферу психічного розвитку дітей 6-7 років, було звернено увагу на те, що довільність у цьому віці ще на стадії становлення. Дошкільнята здатні приймати, виконувати та опосередковувати свої дії із зразками.

Для виявлення рівня сформованості довірливої сфери в констатуючій та контрольній серіях експерименту нами було використано методики: «Графічний диктант» Д.Б. Ельконіна, методика «Корректура проба», методика «Фігура Рея», методика «Кольоровий диктант», методика «Полянки» Л.А. Венгера та Р.І. Бардіна.

Методика Д.Б. Ельконіна «Графічний диктант» проводилася для діагностики довірливого регулювання як вміння діяти за вербальною інструкцією дорослого, вміння самостійно виконувати завдання за наочним зразком. Діти виконували завдання графічно на аркуші у клітину, проводилося обстеження у груповому варіанті.

Методика "Графічний диктант" була розроблена Д. Б.Ельконіном , який займався розвитком мовлення та мислення у дітей. Цей метод є частиною системи розвивального навчання "Школа розвивального навчання" і спрямований на покращення письма у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Мета методики: Методика "Графічний диктант" призначена для стимулювання розвитку моторики, мовлення, мислення та творчих здібностей дітей. Вона спрямована на навчання дітей письму шляхом систематичного засвоєння графічних елементів та композицій.

Основні принципи методики:

1. **Системність:** Методика передбачає послідовне та поетапне вивчення елементів письма, починаючи з простих і поступово переходячи до складних форм.

2. **Стимулювання самостійності:** Методика сприяє розвитку творчої активності у дітей, дозволяючи їм робити власний вибір щодо графічних елементів і композицій.

3. **Індивідуалізація:** Задачі диктанту адаптуються до індивідуальних особливостей кожної дитини, враховуючи її рівень підготовки та потреби у підтримці.

Хід проведення "Графічного диктанту": Методика передбачає використання особливого матеріалу - карток зі зображеннями графічних елементів, малюнків, а також словесних завдань. Дитина має зобразити на аркуші паперу те, що бачить на картці.

Проведення диктанту відбувається наступним чином:

1. Дитині показують картку з графічним елементом або малюнком, а також дають словесне завдання (наприклад, "Намалюй ліворуч відрізок прямої").

2. Дитина намагається зобразити вказаний елемент, зосереджуючись на деталях та старанно виконуючи завдання.

3. Процес зображення звичайно оцінюється вчителем або батьками з урахуванням точності, форми, лінійної конструкції та дотримання певних правил.

Приклади графічних елементів:

- Лінії різних форм і напрямків (пряма, хвиляста, пунктирна, крива тощо).
- Геометричні фігури (квадрат, круг, трикутник, прямокутник тощо).
- Елементарні малюнки (дерево, сонце, хмара, машина тощо).

Методика "Графічний диктант" сприяє збільшенню культурного рівня дітей, розвитку їх творчих здібностей та покращенню навичок письма. Вона

допомагає забезпечити гармонійний розвиток дітей у дошкільному та молодшому шкільному віці.

Аналіз результатів методики "Графічний диктант" дозволяє здійснити оцінку та моніторинг розвитку письма та графічних навичок у дітей. Цей аналіз допомагає вчителям, батькам або спеціалістам визначити успішність методики та зрозуміти, чи досягли діти необхідного рівня вмінь. Деякі аспекти, які можуть бути враховані при аналізі результатів, включають:

1. **Точність та відповідність зображення:** Один з ключових показників - це точність зображення графічних елементів. Чи дитина вдало змогла зобразити пропоновані елементи відповідно до завдання? Якщо так, то наскільки відповідають реальним формам та лініям.

2. **Форма та композиція:** Оцінка загальної форми та композиції малюнка є також важливим аспектом. Чи дотримується дитина пропорцій та розташування елементів у просторі? Чи створюється гармонійний та зрозумілий образ?

3. **Розвиток навичок:** Аналіз результатів на протязі декількох сеансів "Графічного диктанту" дозволяє встановити динаміку розвитку навичок. Чи стають малюнки більш досконалішими з часом? Чи поліпшується рівень моторики та вміння керувати олівцем або пензлем?

4. **Ставлення до навчання:** Важливо враховувати ставлення дитини до навчання та участі в методиці. Чи вона цікавиться завданнями "Графічного диктанту"? Чи виявляє інтерес до малювання та розвитку своїх моторних навичок?

5. **Самооцінка:** Запитання до дитини про її власну думку щодо результатів може допомогти з'ясувати, наскільки вона задоволена своїми зусиллями та успіхами. Самооцінка може впливати на мотивацію до подальшої праці над покращенням навичок.

Враховуючи ці аспекти, вчителі та батьки можуть краще зрозуміти прогрес дитини та знайти способи підтримки та покращення результатів. Крім

того, аналіз результатів допомагає виокремити сильні та слабкі сторони дитини в графічному мистецтві та навчитися більше адаптувати завдання до індивідуальних потреб та особливостей.

Методика "Корректура проба" використовується для діагностики динаміки розумової працездатності та аналізу часу появи стомлюваності. Під час виконання завдань дитина діє, орієнтуючись на наочний чи вербальний зразок, що дозволяє використовувати методику для діагностики довільності як уміння діяти за зразком, правилом. Методика може бути використана як у груповому, так і індивідуальний варіант.

Методика "Корректура проба" (також відома як методика «Корректурного читання») розроблена з метою виявлення рівня розвитку читання у дітей та виявлення можливих проблем у цьому процесі. Цей метод є важливою складовою частиною діагностики рівня грамотності та читання у дітей.

Мета методики: Метою "Корректурної проби" є визначення рівня володіння читанням, виявлення спроб коригування помилок та пропусків під час читання, а також оцінка швидкості та точності читання. Ця методика допомагає з'ясувати, чи правильно дитина розуміє прочитаний текст, які вміння зв'язані з читанням у неї вже сформувалися, а які потребують додаткової роботи.

Основні принципи методики:

1. Індивідуалізація: Методика враховує індивідуальні особливості кожної дитини, враховуючи її вік, рівень розвитку та освітній контекст. Індивідуальний підхід дозволяє забезпечити максимальну ефективність діагностики та корекції навчання.

2. Системність: Методика має структурований та послідовний характер. Вона дозволяє вчителям та діагностам оцінити не лише окремі навички читання, а й загальний рівень грамотності та розуміння текстів учнів.

3. Формативна оцінка: Оцінювання дитини здійснюється не лише з метою встановлення остаточних результатів, а й для забезпечення процесуальної підтримки та корекції. Формативний підхід сприяє постійному поліпшенню навчання та допомагає дитині досягати кращих результатів.

4. Взаємодія з дитиною: Під час проведення "Корректурної проби" активно залучається дитина. Вона не просто виконує завдання, а й має можливість обговорювати прочитане, задавати питання та висловлювати свої думки. Ця взаємодія сприяє активному залученню дитини до навчального процесу.

5. Поступовість: Методика передбачає поступове підвищення складності завдань, що дозволяє дитині крок за кроком розвивати свої навички читання. Поступовість сприяє плавному переходу від простіших до більш складних текстів.

6. Мотивація: Методика враховує важливість мотивації у навчальному процесі. Вчителі та діагности створюють сприятливу та підтримуючу атмосферу, що стимулює бажання дитини досягати кращих результатів у читанні.

7. Спостереження: Особливий акцент робиться на спостереженні за дитиною під час читання. Вчителі та діагности звертають увагу на особливості процесу читання, помилки, які робить дитина, та її реакції на зміст тексту.

Хід проведення "Корректурної проби":

1. **Вибір тексту:** Вчитель або діагност вибирає текст, який підходить для віку та рівня грамотності дитини. Текст може бути літературним чи навчальним, але важливо, щоб він був зрозумілий та цікавий для дитини.

2. **Читання тексту:** Дитина читає текст вголос або для себе (залежно від віку та вмінь). Діагност може записувати помилки та пропуски дитини під час читання.

3. **Коррекція помилок:** Після читання дитина отримує зворотний зв'язок щодо зроблених помилок та пропусків. Діагност може допомагати

дитині правильно вимовити слова або уточнити значення, якщо дитина не розуміє що-небудь з тексту.

4. **Оцінка швидкості та точності:** Вчитель або діагност визначає кількість помилок, пропусків та час, витрачений на читання тексту. Це допомагає оцінити ефективність та швидкість читання.

Аналіз результатів: На основі результатів "Корректурної проби" вчитель чи діагност може зробити висновки про рівень розвитку читання дитини. Вони зможуть визначити, чи потребує дитина додаткової підтримки та корекції у читанні, а також які конкретні аспекти читання потребують більшої уваги та тренувань.

Методика "Корректурна проба" є корисним інструментом для вчителів, батьків та діагностів, які прагнуть зрозуміти рівень читання у дітей та підтримати їх у процесі розвитку грамотності. Вона допомагає виявити потенційні проблеми та призначити необхідні заходи для поліпшення навичок читання у дітей.

"Фігура Рея". Дана методика використовувалася при обстеженні дітей віком від 6 до 10 років, які брали участь у попередньої серії формуючого експерименту. В основі виконання діагностичного завдання - вміння бачити ціле раніше частин. Досліджуваним пред'являвся геометричний малюнок (що нагадує будинок), який він повинен скопіювати спочатку за зразком, а потім – за пам'яттю.

Методика "Фігура Рея" (Rey-Osterrieth Complex Figure Test) є відомим інструментом психологічної оцінки, який використовується для вивчення когнітивних функцій, зокрема сприйняття, уваги, пам'яті та виконавських навичок у дітей та дорослих. Цей тест був розроблений Франсуа Реєм (François Rey), французьким нейропсихологом, у 1941 році, а пізніше був модифікований та розширений Ендрю Остеррітом (Andrew Osterrieth) в 1944 році.

Мета методики: Головною метою тесту "Фігура Рея" є оцінка когнітивних функцій, зокрема перцептивних та пам'яткових здібностей, а також виконавських функцій. Тест допомагає виявити деякі патологічні стани, такі як порушення пам'яті, неврологічні захворювання, деменція, травматичні ушкодження головного мозку та інші розлади, що впливають на когнітивну функцію.

Принципи методики "Фігура Рея" (Rey-Osterrieth Complex Figure Test) включають кілька основних принципів, що дозволяють забезпечити зручний та ефективний процес оцінки когнітивних функцій. Основними принципами методики є:

1. **Стандартизація:** Методика "Фігура Рея" має чітко визначені стандартизовані правила проведення тесту. Це означає, що усі дослідники мають дотримуватись однакових процедур, щоб забезпечити однакові умови для всіх досліджуваних.

2. **Об'єктивність:** Процес оцінки результатів тесту "Фігура Рея" має бути об'єктивним. Це означає, що аналіз результатів здійснюється на основі конкретних критеріїв та оцінюється відповідно до стандартизованих шкал.

3. **Репрезентативність:** Фігура, яку необхідно копіювати та відтворити з пам'яті, має бути репрезентативною для оцінки різних когнітивних функцій, таких як сприйняття, увага та пам'ять.

4. **Чутливість:** Методика "Фігура Рея" повинна бути чутливою до виявлення навіть незначних змін у когнітивних функціях. Вона дозволяє виявити навіть дрібні погіршення у когнітивних процесах, що можуть бути важливими для діагнозу певних станів.

5. **Універсальність:** Методика "Фігура Рея" може бути застосована у різних вікових груп та для різних культур. Вона є універсальним інструментом для оцінки когнітивних функцій, що дозволяє зробити порівняння результатів між різними особами.

6. **Надійність:** Методика має бути надійною, тобто дає стабільні та повторювані результати при повторному застосуванні.

Всі ці принципи спільно забезпечують якісну та достовірну оцінку когнітивних функцій і роблять методику "Фігура Рея" популярним інструментом для клінічних та наукових досліджень.

Хід проведення: Тест "Фігура Рея" складається з двох частин: копіювання та відтворення з пам'яті.

1. **Копіювання:** Дослідник показує досліджуваній особі спеціально сконструйовану геометричну фігуру (складні композиції з ліній, кутів та кривих). Особа має скопіювати фігуру якомога точніше на порожньому аркуші паперу.

2. **Відтворення з пам'яті:** Після копіювання, фігура приховується від погляду особи, а потім її знову показують. Досліджувана особа повинна відтворити фігуру з пам'яті, не дивлячись на оригінал.

Аналіз результатів: Після проведення тесту "Фігура Рея" здійснюється аналіз результатів, зосереджений на декількох аспектах:

1. **Точність копіювання:** Оцінюється наскільки точно особа відтворила фігуру. Аналізується рівень деталізації, збереження пропорцій та правильність структури.

2. **Точність відтворення з пам'яті:** Оцінюється, наскільки точно особа згадала та відтворила фігуру без допомоги оригіналу. Чим більше правильних деталей було згадано, тим вищий рівень пам'яті.

3. **Стратегії копіювання:** Аналізується, як особа підходить до завдання копіювання. Деякі люди можуть використовувати більш систематичний підхід, тоді як інші можуть вибрати більш хаотичний підхід.

4. **Аналіз помилок:** Аналізуються можливі помилки або переходи від оригіналу, які можуть вказувати на особливості когнітивних функцій.

Тест "Фігура Рея" використовується як діагностичний інструмент для оцінки когнітивних функцій, а також для моніторингу змін у когнітивних

процесах у випадку певних нейрологічних захворювань та реабілітації після травм мозку. Важливо, щоб тест проводився та аналізувався кваліфікованим фахівцем у контрольованому середовищі.

Метою методики «Кольоровий диктант» є діагностика вміння діяти за правилом, заданим наочно. Форма пред'явлення можливо, як індивідуальної, і груповий. Час обстеження – 10 хвилин. Засоби виконання завдання: картка з позначенням напрямку та довжини кроку за допомогою кольори, клітки на папері.

Методика "Кольоровий диктант" є психологічним інструментом, який використовується для оцінки когнітивних функцій, зокрема уваги та концентрації у дітей. Цей тест дозволяє визначити рівень розвитку візуального сприйняття, здатність утримувати увагу на певних ділянках та контролювати свої дії. Методика "Кольоровий диктант" зазвичай використовується педагогами та психологами у дошкільних та молодших шкільних групах для оцінки когнітивних процесів дітей.

Основною метою методики "Кольоровий диктант" є оцінка рівня розвитку когнітивних функцій, зокрема уваги та концентрації, у дітей. Цей тест допомагає виявити рівень сприйняття та здатність утримувати увагу на певних ділянках, а також контролювати свої дії. Методика орієнтована на вивчення когнітивних процесів дітей та допомагає виявити можливі недоліки або патології у цих процесах.

Принципи методики "Кольоровий диктант":

1. **Об'єктивність:** Методика має забезпечувати об'єктивність у оцінці результатів. Це означає, що виконання тесту та аналіз результатів повинні здійснюватись на основі чітко визначених і стандартизованих процедур.

2. **Надійність:** Методика має бути надійною, тобто давати стабільні та повторювані результати при повторних вимірюваннях. Висока надійність допомагає забезпечити впевненість у точності отриманих результатів.

3. **Чутливість:** Методика має бути чутливою до виявлення навіть незначних змін у когнітивних процесах. Вона дозволяє виявити навіть дрібні погіршення у сприйнятті та увазі, що можуть бути важливими для діагностики певних станів.

4. **Репрезентативність:** Важливо, щоб фішки або картки, використані у тесті, були репрезентативними для оцінки різних когнітивних функцій. Завдання мають бути представлені таким чином, щоб вони були відповідними до реальних життєвих ситуацій.

5. **Універсальність:** Методика має бути застосована у різних вікових груп та для різних культур. Вона є універсальним інструментом для оцінки рівня розвитку когнітивних процесів, що дозволяє зробити порівняння результатів між різними дітьми.

6. **Екологічна валідність:** Методика має відповідати реальним умовам, у яких діти використовують свої когнітивні навички. Вона дозволяє оцінювати здатність дітей працювати з візуальною інформацією у реальному середовищі.

Використання цих принципів у методиці "Кольоровий диктант" забезпечує якісні та достовірні результати, дозволяючи зробити висновки про рівень розвитку когнітивних процесів у дітей.

Хід проведення: Методика "Кольоровий диктант" зазвичай проводиться за такою послідовністю:

1. **Підготовка:** Психолог або вчитель готує набір кольорових фішок або карток, на кожній з яких зображено певний колір або геометричний малюнок. Кожен колір може використовуватися декілька разів.

2. **Інструктаж:** Психолог або вчитель пояснює дітям правила тесту та наводить приклади. Діти повинні уважно слухати та зрозуміти, що їм потрібно буде робити.

3. **Диктант:** Дітям дається послідовність директивних інструкцій, пов'язаних з кольорами або геометричними малюнками на картках.

Наприклад, "Покладіть червону фішку на стіл, а потім поставте жовту біля вікна". Завдання можуть бути все складнішими і вимагати виконання декількох дій одночасно.

4. **Аналіз результатів:** Після закінчення диктанту, психолог або вчитель аналізують результати, спостерігаючи за відповідями дітей, їх швидкістю та точністю виконання завдань.

Аспекти оцінки: Під час аналізу результатів методики "Кольоровий диктант" зазвичай звертають увагу на декілька аспектів:

1. **Точність:** Оцінюється, наскільки точно діти виконують диктовані завдання. Помилки можуть вказувати на рівень розвитку уваги та сприйняття.

2. **Швидкість:** Аналізується, наскільки швидко діти виконують диктовані завдання. Це може вказувати на рівень концентрації та швидкість обробки інформації.

3. **Послідовність дій:** Важливо спостерігати за послідовністю виконання дітями диктованих дій. Це може свідчити про розвиток виконавських навичок.

4. **Креативність:** Методика також може допомогти виявити рівень креативності та оригінального мислення дітей.

Методика "Кольоровий диктант" дозволяє оцінити рівень розвитку уваги та концентрації у дітей та виявити можливі недоліки або патології у цих когнітивних процесах. Вона може бути корисною для вчителів та психологів при оцінці академічних та пізнавальних здібностей учнів.

Методика Л. А. Венгера «Полянки» було запропоновано для діагностики рівня сформованості наочно-подібного мислення. Аналіз моделюваної дитиною під час виконання завдань діяльності показав, що дитина використовує «лист» як зразок чи правила, йому необхідно задля досягнення позитивного результату суворо дотримуватися заданої послідовності (ланцюжку) орієнтирів.

Метою дослідження дітей, які беруть участь в експерименті, було діагностика вміння діяти за наочним орієнтиром у заданій послідовності. Завдання пред'являлися індивідуально.

Основною метою методики "Полянки" є діагностика та оцінка рівня пізнавальних здібностей та інтелектуальних можливостей у дітей молодшого шкільного віку. Цей тест допомагає з'ясувати, наскільки дитина здатна розуміти та розв'язувати абстрактні логічні завдання, проявляти творчість у пошуку рішень, мислити логічно та аналітично, а також запам'ятовувати та використовувати інформацію.

Принципи методики "Полянки":

1. **Індивідуальний підхід:** Методика передбачає індивідуальний підхід до кожної дитини. Кожен учень має виконувати завдання самостійно, забезпечуючи можливість виявити його унікальні здібності та особливості.

2. **Нестандартні завдання:** Завдання тесту "Полянки" часто мають нестандартний, творчий характер. Вони сприяють розвитку творчого мислення та здатності дитини шукати неординарні рішення.

3. **Комплексність:** Методика охоплює різноманітні пізнавальні процеси та аспекти, такі як логіка, творчість, пам'ять та увага. Це дозволяє зробити комплексну оцінку рівня розвитку інтелектуальних здібностей дитини.

4. **Ігровий характер:** Тест "Полянки" організований у формі гри, що сприяє підвищенню мотивації дитини до участі в ньому. Ігровий характер дозволяє залучити дитину до активної діяльності та відкрити її пізнавальні можливості.

5. **Структурованість:** Методика має чітку структуру і послідовність завдань, що дозволяє легко контролювати процес проведення тесту та аналізу результатів.

6. **Наочність:** Завдання тесту "Полянки" зазвичай мають наочний характер, що допомагає дитині краще розуміти та сприймати інформацію.

Методика Л. А. Венгера "Полянки" є психологічним інструментом, який використовується для діагностики рівня пізнавальних можливостей та інтелектуальних здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Цей тест допомагає виявити індивідуальні особливості кожної дитини в оволодінні новими знаннями та уміннями, її інтелектуальні здібності, здатність до абстрактного мислення та розв'язування проблем.

Хід проведення: Методика "Полянки" базується на принципі конструювання ігрових ситуацій з пізнавальним змістом. Учень запрошується на "полянку", що відповідає сприятливій для навчання атмосфері, де його очікують цікаві завдання.

1. **Завдання:** Учитель або психолог представляє дитині завдання або інструкції, які можуть включати абстрактні логічні завдання, ребуси, загадки, літературні тексти, математичні приклади тощо.

2. **Відповідь:** Дитина повинна дати відповідь на запропоноване завдання або вирішити проблему. Важливо, щоб вона висловила свої думки та добре обґрунтувала свої відповіді.

3. **Розмірковування:** Під час виконання завдання відбувається розмірковування дитини, її вміння аналізувати та знаходити рішення.

Аналіз результатів: Аналіз результатів методики "Полянки" зосереджений на спостереженні за пізнавальними процесами та інтелектуальними здібностями дитини. Вчителі або психологи звертають увагу на такі аспекти:

1. **Творчість:** Важливо спостерігати за творчим мисленням дитини, як вона пропонує різні рішення та підходи до завдань.

2. **Логічне мислення:** Аналізується, як дитина розуміє логіку, допускає логічні помилки або знаходить правильні послідовності дій.

3. **Пам'ять:** Вивчається здатність дитини запам'ятовувати інформацію, особливо відповіді на попередні завдання.

4. **Увага:** Аналізується зосередженість дитини під час виконання завдань, вміння ігнорувати зайві деталі.

Методика "Полянки" дозволяє вчителям та психологам отримати інформацію про рівень когнітивного розвитку дитини, з'ясувати її сильні сторони та можливі обмеження, а також підібрати індивідуальний підхід до навчання та розвитку.

Методика "Полянки" дозволяє зробити вивчення та оцінку рівня пізнавальних здібностей у дітей більш цікавим та стимулюючим процесом. Вона допомагає вчителям, педагогам та психологам збагачувати зміст навчання та підбирати оптимальний підхід до кожної дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей та потреб.

У дослідженні взяли участь 120 дітей віком від 6 до 7 років – діти старших та підготовчих груп дитячого саду. Дослідження проводилося в м. Дніпро у 2023 році, в експерименті взяли участь 120 дітей віком від 6 до 7 років – діти старші та підготовчої групи дитячого садка, з яких 54 дівчаток та 66 хлопчики. Апробація здійснювалася у дитсадку №4 «Віночок», дитсадку №5 «Берізка», дитсадку №6 «Славний», дитсадку №8 «Калинка».

2.2 Результати дослідження та формування довільності у дітей дошкільного віку

Отримані нами дані з методик «Фігура Рея», «Кольоровий диктант», «Полянки» ми розділили на рівні розвитку довільності: низький, середній, високий. Дані, отримані за методикою «Графічний диктант», ми теж розділили на три рівні – низький, середній, високий, поєднавши дані низького рівня та рівня нижче середнього в один – низький.

Результати методики «Корректура проба» були об'єднані в три рівні, об'єднавши низький та рівень нижчий за середній в один – низький, рівень вищий за середній та високий рівень об'єднали в один – високий.

Отримані дані подано на рис.2.1.

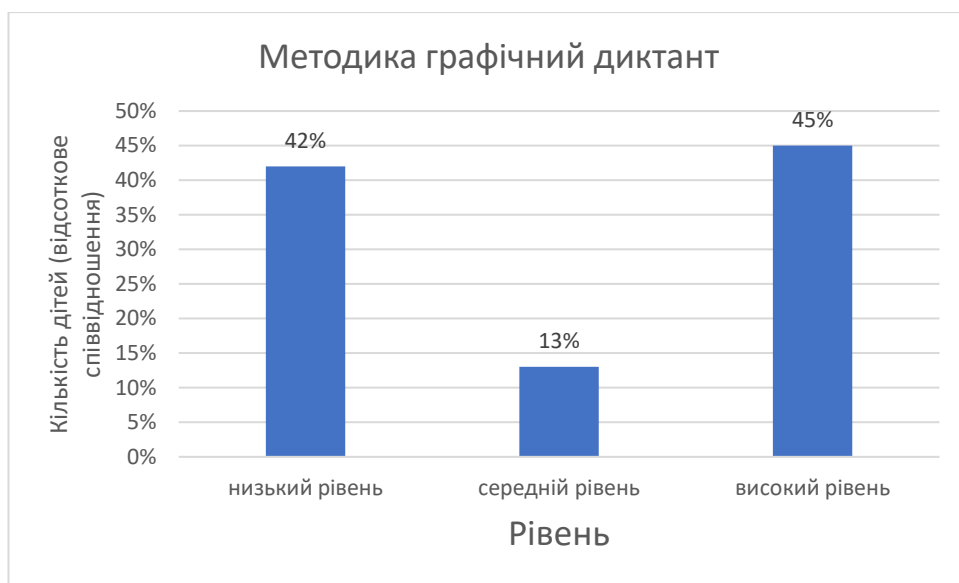

Рисунок 2.1. Отримані дані за методикою «Графічний диктант»

Як очевидно з рис.2.1. більшість дітей мають низьку і високим рівнем розвитку довільної галузі. Також наведені шкільні оцінки за кожен із елементів та сумарна шкальна оцінка для кожної дитини.

Інтерпретація розподілу підсумкової шкальної оцінки наведено у табл. 2.1. та на рис. 2.2.

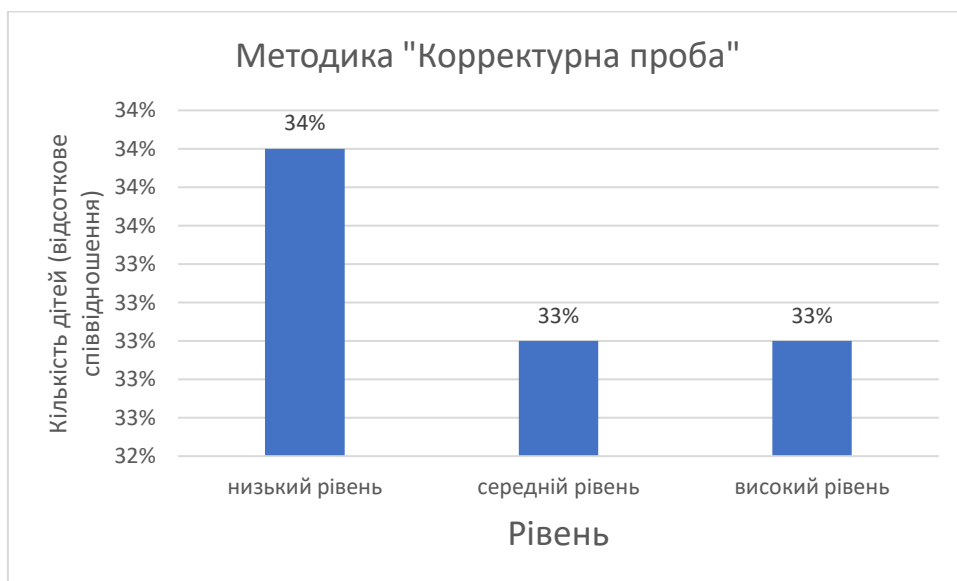

Рисунок 2.2. Отримані дані за методикою «Корректура проба»

Можна бачити на рис. 2.2 більшість дітей мають низьку рівнем стійкості уваги.

Також наведемо результати зміни швидкості виконання завдання кількох дітей. Обрано по 1 дитині для кожного рівня стійкості. Результати підраховувалися щохвилини, разом по 5 вимірів для кожної дитини. Результати наведено у табл. 2.1. та на рис. 2.3.

Таблиця 2.1.

Результати первинного обстеження дітей, динаміка виконання (на прикладі однієї дитини за методикою «Коректурна проба»)

Час, мин	Низька		Нижче середнього		Середня		Вище середнього		Висока	
	Кількість знаків	Знаків в сек.	Кількість знаків	Знаків в сек.	Кількість знаків	Знаків в сек.	Кількість знаків	Знаків в сек.	Кількість знаків	Знаків в сек.
1	320	5,3	590	9,8	650	10,8	850	14,2	920	15,3
2	300	5,0	550	9,2	640	10,7	800	13,3	915	15,3
3	200	3,3	410	6,8	520	8,7	780	13,0	860	14,3
4	180	3,0	350	5,8	400	6,7	760	12,7	850	14,2
5	175	2,9	330	5,5	370	6,2	740	12,3	805	13,4

За методикою «Коректурна проба» проводилися виміри кожні п'ять хвилин. Узагальнені дані представлені у рис. 2.3.

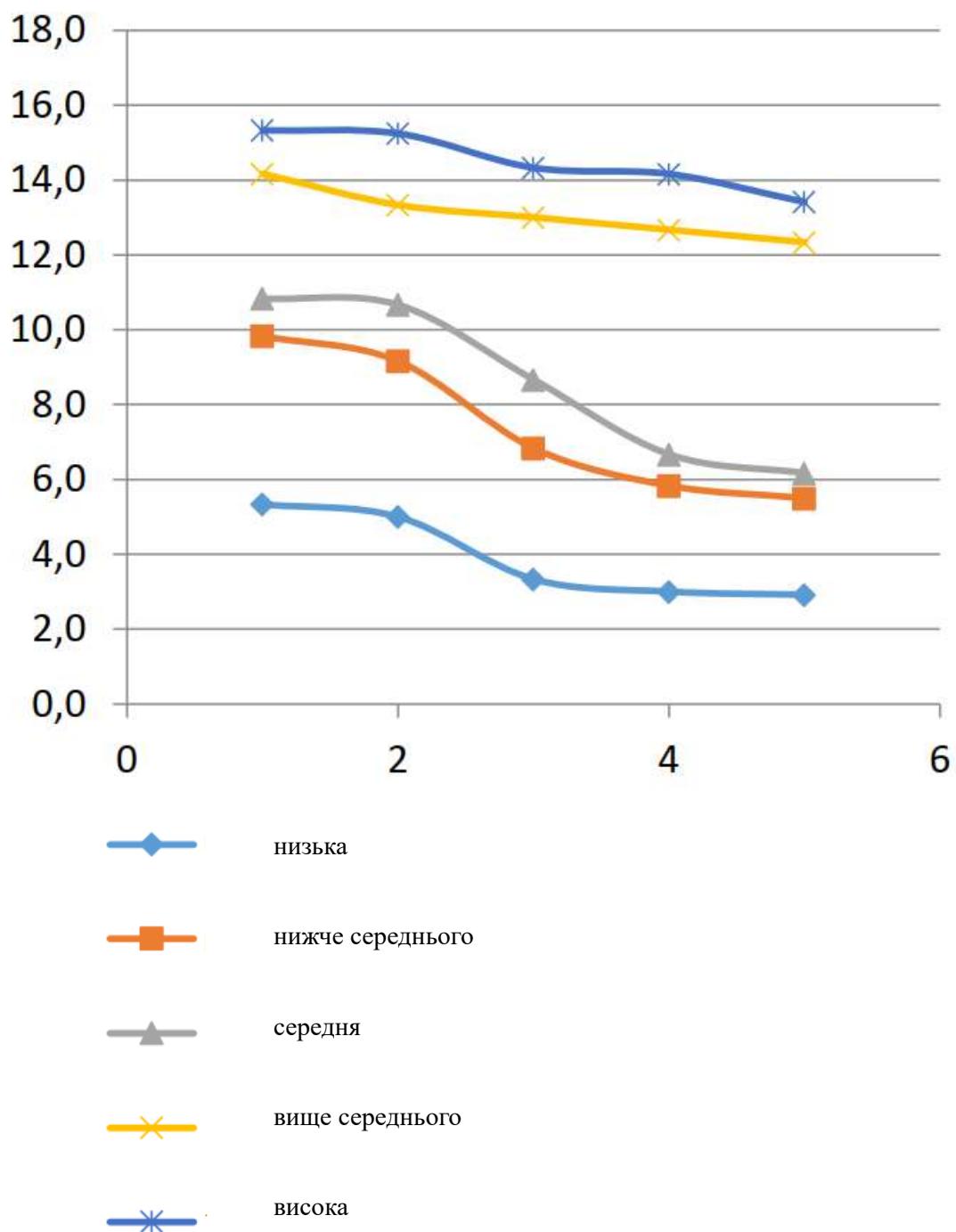

Рисунок 2.3. Динаміка виконання при первинній діагностиці для дітей з різним рівнем уваги, «Крива виснажуваності» за методикою «Корректура проба»

Як випливає з табл. 2.1. та рис. 2.3. швидкість виконання завдання у всіх піддослідних за методикою «Корректура проба» згодом падає. Для дітей із середнім та низьким рівнем уваги після 2 хвилин спостерігається значне

зниження темпу, для дітей з високим рівнем уваги швидкість падає досить плавно.

Докладніше з результатами діагностик можна ознайомитись на рис. 2.4 рис. 2.5 рис. 2.6.

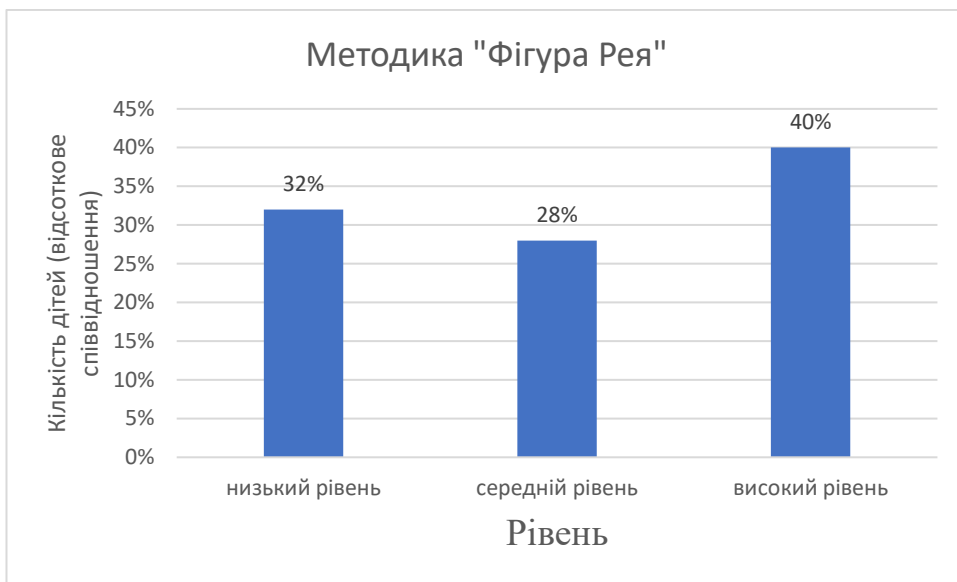

Рисунок 2.4. Отримані дані за методикою «Фігура Рея»

За цією методикою результати розподілилися приблизно рівномірно: 32% - низький рівень, 28% - середній, 40% - високий.

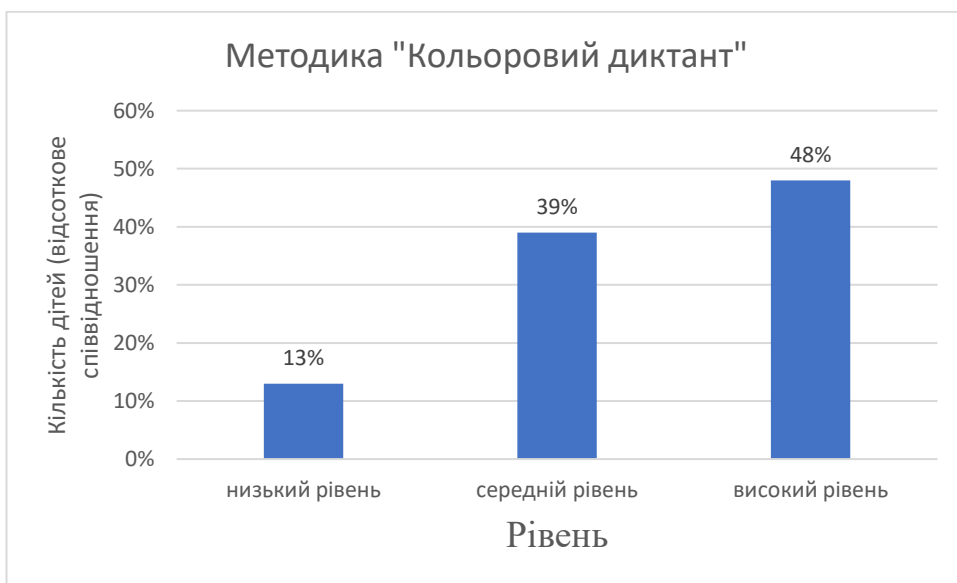

Рисунок 2.5. Отримані дані після методики «Кольоровий диктант»

За цією методикою більша кількість дітей – 48% відповідають високому рівню розвитку довільності, 13% дітей набрали низький бал, який відноситься до низького рівня розвитку довільності, 39% - відносяться до середнього рівня розвитку довільності.

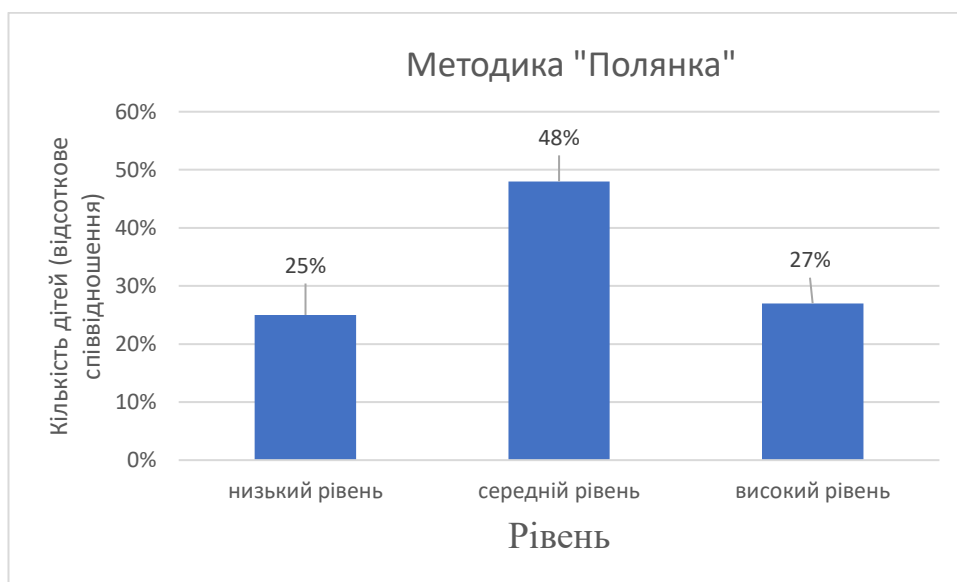

Рисунок 2.6. Отримані дані щодо методики «Полянки»

За даними методики «Полянки», результати розподілилися таким чином: 48% дітей набрали бал, що відповідає середньому рівню розвитку довільності.

Практично однакову кількість балів набрали діти, відповідні низькому та високому рівню розвитку – 25% та 27% відповідно.

За результатами наших спостережень у багатьох дітей переважає рішучість та самостійність, але слабо розвинені такі вольові якості, як завзятість, наполегливість, витримка. Слід зазначити, що деякі діти не мають достатньої дисциплінованості та відповідальності.

Можна описати особливості довільності дітей з різними рівнями сформованості вольових проявів, виявлені нами внаслідок виконання методик та спостереження за цим.

1) Високий - дитина самостійно ставить за мету і керується нею в діяльності, вміє стримувати свої емоції та безпосередні бажання. У дитини сформовані такі вольові якості, як дисциплінованість, самостійність, наполегливість, витримка, рішучість, завзятість, відповідальність.

2) Середній – дитина самостійно ставить за мету, але не керується нею у діяльності, не вміє стримувати свої емоції та безпосередні бажання. У дитини сформовані лише деякі вольові якості: відповідальність, витримка, самостійність.

3) Низький - дитина не вміє самостійно ставити ціль, керуватися нею у діяльності, не вміє стримувати свої емоції та безпосередні бажання. У дитини не до кінця сформовані вольові якості.

Якщо співвіднести дані всіх методик можна умовно розділили дітей на три групи за рівнями сформованості довольності: 46 дитини показали високий рівень сформованості вольових проявів; 34 дітей – середній та 40 дітей – низький рівень. Покажемо це у відсотковому співвідношенні: високий рівень – 38%; середній – 28%; низький – 34% (рисунок 2.7.).

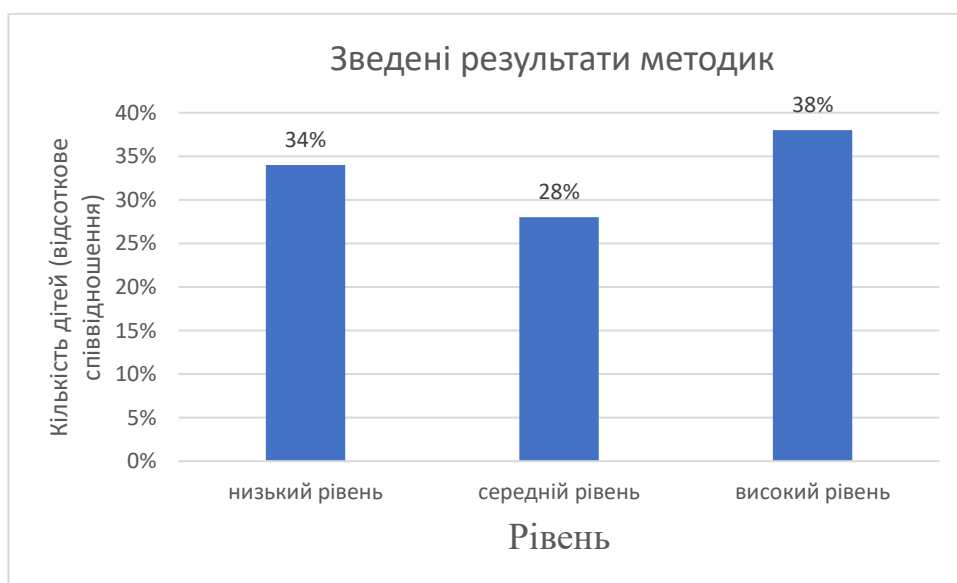

Рисунок 2.7. Зведені результати методик «Графічний диктант», «Корректура проба», «Фігура Рея», «Кольоровий диктант», «Полянки»

Для корекції відбиралися діти з низьким рівнем розвитку довільності на основі даних психологічного тестування, спостереження на заняттях та характеристик вихователя та педагогів додаткової освіти. Такі діти важко включаються в роботу групи, при взаємодії з іншими вихованцями вони не могли виконувати інструкцію педагога, які часто відволікалися, не вкладалися у відведене час.

Дошкільнята були пасивні та несамостійні або, навпаки, імпульсивні та нестримні. В процесі корекційної роботи підтримувався зв'язок із вихователем. Для апробації корекційної програми було відібрано 20 дітей із низьким рівнем сформованості довільності.

Подальшим нашим кроком став поділ дітей на дві групи – контрольну та експериментальну. З дітьми першої групи з 10 осіб проводились корекційні заходи, друга ж група була контрольною, в якій корекційні заняття не проводилися.

Висновки по розділу 2.

1. Діагностуючи сферу психічного розвитку дітей 6-7 років, було звернено увагу на те, що доволільність у цьому віці ще на стадії становлення. Дошкільнята здатні приймати, виконувати та опосередковувати свої дії із зразками.

Для виявлення рівня сформованості доволільної сфери в констатуючій та контрольній серіях експерименту нами було використано методики: «Графічний диктант» Д.Б. Ельконіна, методика «Корректура проба», методика «Фігура Рея», методика «Кольоровий диктант», методика «Полянки» Л.А. Венгера та Р.І. Бардіна.

Методика "Графічний диктант" призначена для стимулювання розвитку моторики, мовлення, мислення та творчих здібностей дітей. Вона спрямована на навчання дітей письму шляхом систематичного засвоєння графічних елементів та композицій.

Методика передбачає використання особливого матеріалу - карток зі зображеннями графічних елементів, малюнків, а також словесних завдань. Дитина має зобразити на аркуші паперу те, що бачить на картці.

Проведення диктанту відбувається наступним чином:

4. Дитині показують картку з графічним елементом або малюнком, а також дають словесне завдання (наприклад, "Намалюй ліворуч відрізок прямої").

5. Дитина намагається зобразити вказаний елемент, зосереджуючись на деталях та старанно виконуючи завдання.

6. Процес зображення звичайно оцінюється вчителем або батьками з урахуванням точності, форми, лінійної конструкції та дотримання певних правил.

Метою "Корректурної проби" є визначення рівня володіння читанням, виявлення спроб коригування помилок та пропусків під час читання, а також оцінка швидкості та точності читання. Ця методика допомагає з'ясувати, чи

правильно дитина розуміє прочитаний текст, які вміння зв'язані з читанням у неї вже сформувалися, а які потребують додаткової роботи.

Хід проведення "Корректурної проби":

5. Вибір тексту. Вчитель або діагност вибирає текст, який підходить для віку та рівня грамотності дитини. Текст може бути літературним чи навчальним, але важливо, щоб він був зрозумілий та цікавий для дитини.

6. Читання тексту. Дитина читає текст вголос або для себе (залежно від віку та вмінь). Діагност може записувати помилки та пропуски дитини під час читання.

7. Коррекція помилок. Після читання дитина отримує зворотний зв'язок щодо зроблених помилок та пропусків. Діагност може допомагати дитині правильно вимовити слова або уточнити значення, якщо дитина не розуміє що-небудь з тексту.

8. Оцінка швидкості та точності. Вчитель або діагност визначає кількість помилок, пропусків та час, витрачений на читання тексту. Це допомагає оцінити ефективність та швидкість читання.

Головною метою тесту "Фігура Рея" є оцінка когнітивних функцій, зокрема перцептивних та пам'яткових здібностей, а також виконавських функцій. Тест допомагає виявити деякі патологічні стани, такі як порушення пам'яті, неврологічні захворювання, деменція, травматичні ушкодження головного мозку та інші розлади, що впливають на когнітивну функцію.

Хід проведення. Тест "Фігура Рея" складається з двох частин: копіювання та відтворення з пам'яті.

3. Копіювання. Дослідник показує досліджуваній особі спеціально сконструйовану геометричну фігуру (складні композиції з ліній, кутів та кривих). Особа має скопіювати фігуру якомога точніше на порожньому аркуші паперу.

4. Відтворення з пам'яті. Після копіювання, фігура приховується від погляду особи, а потім її знову показують. Досліджувана особа повинна відтворити фігуру з пам'яті, не дивлячись на оригінал.

Основною метою методики "Кольоровий диктант" є оцінка рівня розвитку когнітивних функцій, зокрема уваги та концентрації, у дітей. Цей тест допомагає виявити рівень сприйняття та здатність утримувати увагу на певних ділянках, а також контролювати свої дії. Методика орієнтована на вивчення когнітивних процесів дітей та допомагає виявити можливі недоліки або патології у цих процесах.

Хід проведення. Методика "Кольоровий диктант" зазвичай проводиться за такою послідовністю:

5. Підготовка. Психолог або вчитель готує набір кольорових фішок або карток, на кожній з яких зображено певний колір або геометричний малюнок. Кожен колір може використовуватися декілька разів.

6. Інструктаж. Психолог або вчитель пояснює дітям правила тесту та наводить приклади. Діти повинні уважно слухати та зрозуміти, що їм потрібно буде робити.

7. Диктант. Дітям дається послідовність директивних інструкцій, пов'язаних з кольорами або геометричними малюнками на картках. Наприклад, "Покладіть червону фішку на стіл, а потім поставте жовту біля вікна". Завдання можуть бути все складнішими і вимагати виконання декількох дій одночасно.

Аналіз результатів. Після закінчення диктанту, психолог або вчитель аналізують результати, спостерігаючи за відповідями дітей, їх швидкістю та точністю виконання завдань.

Основною метою методики "Полянки" є діагностика та оцінка рівня пізнавальних здібностей та інтелектуальних можливостей у дітей молодшого шкільного віку. Цей тест допомагає з'ясувати, наскільки дитина здатна розуміти та розв'язувати абстрактні логічні завдання, проявляти творчість у

пошуку рішень, мислити логічно та аналітично, а також запам'ятовувати та використовувати інформацію.

Хід проведення. Методика "Полянки" базується на принципі конструювання ігрових ситуацій з пізнавальним змістом. Учень запрошується на "полянку", що відповідає сприятливій для навчання атмосфері, де його очікують цікаві завдання.

4. Завдання. Учитель або психолог представляє дитині завдання або інструкції, які можуть включати абстрактні логічні завдання, ребуси, загадки, літературні тексти, математичні приклади тощо.

5. Відповідь. Дитина повинна дати відповідь на запропоноване завдання або вирішити проблему. Важливо, щоб вона висловила свої думки та добре обґрунтувала свої відповіді.

6. Розмірковування. Під час виконання завдання відбувається розмірковування дитини, її вміння аналізувати та знаходити рішення.

2. За методикою «Кольоровий диктант» більша кількість дітей – 48% відповідають високому рівню розвитку довільності, 13% дітей набрали низький бал, який відноситься до низького рівня розвитку довільності, 39% - відносяться до середнього рівня розвитку довільності. За даними методики «Полянки», результати розподілилися таким чином: 48% дітей набрали бал, що відповідає середньому рівню розвитку довільності.

Практично однакову кількість балів набрали діти, відповідні низькому та високому рівню розвитку – 25% та 27% відповідно.

За результатами наших спостережень у багатьох дітей переважає рішучість та самостійність, але слабо розвинені такі вольові якості, як завзятість, наполегливість, витримка. Слід зазначити, що деякі діти не мають достатньої дисциплінованості та відповідальності.

Можна описати особливості довільності дітей з різними рівнями сформованості вольових проявів, виявлені нами внаслідок виконання методик та спостереження за цим.

1) Високий - дитина самостійно ставить за мету і керується нею в діяльності, вміє стримувати свої емоції та безпосередні бажання. У дитини сформовані такі вольові якості, як дисциплінованість, самостійність, наполегливість, витримка, рішучість, завзятість, відповідальність.

2) Середній – дитина самостійно ставить за мету, але не керується нею у діяльності, не вміє стримувати свої емоції та безпосередні бажання. У дитини сформовані лише деякі вольові якості: відповідальність, витримка, самостійність.

3) Низький - дитина не вміє самостійно ставити ціль, керуватися нею у діяльності, не вміє стримувати свої емоції та безпосередні бажання. У дитини не до кінця сформовані вольові якості.

Для корекції відбиралися діти з низьким рівнем розвитку довільності на основі даних психологічного тестування, спостереження на заняттях та характеристик вихователя та педагогів додаткової освіти. Такі діти важко включаються в роботу групи, при взаємодії з іншими вихованцями вони не могли виконувати інструкцію педагога, які часто відволікалися, не вкладалися у відведене час.

Дошкільнята були пасивні та несамостійні або, навпаки, імпульсивні та нестримні. В процесі корекційної роботи підтримувався зв'язок із вихователем. Для апробації корекційної програми було відібрано 20 дітей із низьким рівнем сформованості довільності.

Подальшим нашим кроком став поділ дітей на дві групи – контрольну та експериментальну. З дітьми першої групи з 10 осіб проводились корекційні заходи, друга ж група була контрольною, в якій корекційні заняття не проводилися.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ДОВІЛЬНОСТІ

3.1. Опис програми формування довільності

За основу занять було взято програми: «Розвиток уваги та емоційно-вольової сфери дітей 5-7 років» та «Корекція особистісного розвитку дошкільнят»

Цілі корекційної програми: формування довільності дітей дошкільного віку Навчання способам цілеспрямованого поведінки, внутрішнього самоконтролю.

1. Формування адекватних форм поведінки.
2. Регулювання поведінки у колективі.
3. Формування адекватної самооцінки.
4. Розвиток комунікативних навичок.
5. Навчання навичкам самостійно приймати рішення.

Для успішної реалізації програми ми використали наступні методичні засоби та умови:

- формування позитивної мотивації до участі в заняттях (підтримка будь-яких починань, введення заохочень (бали, призи, санкції та ін.));

- дотримання чіткої структури занять, постійне розташування предметів, введення та дотримання правил, тимчасового регламенту (з метою організуючого моменту при формуванні довільності);

- чергування групових та індивідуальних форм роботи (Виконання завдання індивідуально, в парах, трійках, групах);

- перехід від контролю, що веде за виконанням завдань, спочатку до взаємоконтролю (оцінюють один одного), потім до самоконтролю (кожен оцінює себе сам);

- вправи (творчого та наслідувальницького характеру);

- ігри з правилами: сюжетно-рольові, рухливі;

- дидактичні, розвиваючі ігри, настільні ігри;
- бесіди;
- моделювання та аналіз заданих ситуацій;

Цикл із 25 занять був розрахований на роботу зі старшими дошкільнятами віком від 5 – 7 років, які випробовують

Проблеми саморегуляції у процесі навчання та поведінки.

Заняття проводилися у групі по 10 осіб, двічі на тиждень по 25 – 30 хвилин. Корекційна програма розрахована на період із жовтня по грудень місяць.

Тематичне планування.

1 тиждень

Мета: Формування позитивних мотивацій до заняттям, розробка правил, ритуалів

Форма роботи з дітьми: Заняття «Вчимося володіти мовою емоцій». Вправа "Повторюй за мною". Гра «Лото

настроїв». Гра «Кубик» Гра «Розчаруй дівчинку». Рішення проблемно-практичної ситуації «Підйми настрій однолітку».

2 тиждень

Ціль: Формування інтересу до власної особистості, згуртованості групи; актуалізація рефлексивних процесів.

Форма роботи з дітьми: Етюди «Я так втомився», «Острів плакс», «Гнівна гієна», «Два сердиті хлопчики», «Король-боровик».

Гра «Піктограма». Вправа «Покажи як». Етюди "Страх", "На вулиці", "Ваське соромно", "Кругі очі".

Розв'язання проблемно-практичного завдання «На гойдалці». Рішення проблемно-практичної ситуації "Зустріч з другом".

3 тиждень

Мета: Знайомство з різними видами емоцій та почуттів, відображення власних емоційних переживань та станів, формування адекватних способів вираження негативних почуттів та емоцій.

Форма роботи з дітьми: Заняття «Зробимо страх кумедним».

Розмова "Як можна підняти собі настрій". Рішення проблемно-практичного завдання «Як можна підняти собі настрій». Релаксаційна вправа «Квітка». Гра

«Кухарі». Етюди "Гарний настрій", "Перший сніг".

4 тиждень

Мета: Формування вольових якостей, навчання способам їх розвитку, самостійного ухвалення рішень.

Форма роботи з дітьми: Етюд «Посварилися та помирилися».

Вирішення проблемно-практичної ситуації «Вмій попросити про допомоги». Вирішення проблемно-практичних завдань «Втратилася».

"Знайомство", "У тебе зламали будинок". Вирішення проблемно-практичного завдання «Не взяли в гру».

5 тиждень

Мета: Знайомство з формами взаємодії, формування навичок спілкування, навчання успішної взаємодії, адекватного вирішення конфліктних ситуацій.

Форма роботи з дітьми: Розв'язання проблемно-практичних завдань "Втратилася", "Знайомство", "У тебе зламали будинок". Рішення проблемно-практичне завдання «Не взяли в гру».

6 тиждень

Ціль: Закріплення вміння розрізняти почуття. Розвивати активну увагу пам'ять, словниковий запас. Розвивати здатність розуміти емоційний стан іншого людини. Створення почуття групової єдності та позитивного емоційний фон.

Форма роботи з дітьми: Вправи – Спина до спини», «Розмова». Вирішення проблемно-практичних ситуацій «Як поділити солодоці», «Найважливіша

професія». Малювання «Мої друзі». Вправа «Опиши своїх маму, тата, бабусю, дідуся, сестру, брата». Гра «Я та друзі».

7 тиждень

Мета: Розвиток уміння правильно висловлювати свої почуття та емоції у вигляді міміки. Сприяти розвитку виразності жестів. Розвиток словникового запасу, активного уваги, навичок спілкування.

Форма роботи з дітьми: Заняття «Доставимо радість близьким!» Ігри «Карлики і велетні», «Візьми себе в руки», «Замрі».

Гра «Так» і «ні» не говори» (з різними ускладненнями, різних варіантах).

8 тиждень

Мета: Навчання елементарних прийомів регулювання поведінки. Зняття психом'язової напруги.

Форма роботи з дітьми: Бесіда «Як можна назвати людину за імені». Вправи "Стійкий солдатик", "Знайомство". Бесіда «Як можна привітатись». Вирішення проблемно-практичної ситуації «Вітаємо гостей».

9 тиждень

Ціль: Налаштувати дітей один на одного, дати кожній дитині відчуття себе у центрі уваги. Зняття емоційного напруги. Ознайомити дітей із методами саморегуляції.

Форма роботи з дітьми: Вирішення проблемно-практичних ситуацій «Я розлютився», «На прогулянці». Гра «Я – інший. Ми різні». Заняття «Як стати впевненим у собі». Ігри «Горобина сім'я», «Коника, що брикається». «Бджолкіни пісні». Арттерапія по А.І. Захарова. Вирішення проблемно-практичної ситуації «Допоможи дорослому».

10 тиждень

Мета: Створити позитивний емоційний настрій дітей на спільну роботу. Вчити розрізняти почуття радості серед інших емоційних станів.

Форма роботи з дітьми: Вправи «Долонь у долоню», «Довірче падіння». «Сліпий і поводитир», Етюд «Один вдома», Рухливі ігри «Ведмедик», «Миша і мишоловка».

11 тиждень

Мета: Вчити зображати почуття радості в міміці та жестах, розвивати вміння розуміти емоційний стан іншу людину і адекватно висловлювати своє власне стан.

Форма роботи з дітьми: Гра-драматизація «Про хоробрих зайченят, які думали, що вони боягузливі», «Я такий!».

Заняття «Виховай впевненість у собі» Ігри «Ім'я», «Дзеркало».

Вправа «Намалюй себе». Вирішення проблемно-практичної ситуації «А раптом не вийде».

12 тиждень

Ціль: Підведення підсумків всього циклу занять, узагальнення здобутого досвіду.

Форма роботи з дітьми: Вправа «Закінчи пропозицію».

Малювання «Як ми боремося із труднощами». Рішення проблемно-практичної ситуації «Я зростаю». Заняття «Вчимося спілкуватися один з одним». Розмова «Як поводитися, якщо посварився?» Заняття «Вчимося спілкуватися один з одним». Бесіда «Як поводитися, якщо посварився?».

Орієнтовна структура заняття виглядає наступним чином:

1. Ритуали вітання (2-3 хвилини);
2. "Розминка" (релаксаційні вправи, чи вправи енергізатори, залежно від емоційного стану учасників) (3-4 хвилини);
3. "Увага - це потрібно" (вправа на розвиток уваги) (5-6 хвилин);
4. "Тема" (тематичні вправи) (10 -15 хвилин);
5. "Управляю собою" (вправа в розвитку навичок самоконтролю, саморегуляції). (5-6 хвилин);

6. Завершення (підбиття підсумків, підрахунок балів, ритуал прощання) (3-4 хвилини).

3.2. Результати формуючого експерименту

Завершальним етапом нашої діяльності була перевірка результатів експерименту, що формує. На даному етапі брало участь 40 дітей: перша підгрупа дітей – контрольна група із 20 осіб, друга підгрупа – експериментальна група із 20 осіб, яка брала участь в апробації корекційної програми.

Після застосування корекційної програми формування довільності нами була проведена повторна діагностика з використанням методик, які застосовувалися в констатуючому експерименті. Діагностика була застосована на контрольній та формуючій групах для порівняння отриманих результатів.

З отриманими нами результатами можна ознайомитись на наступних гістограмах. Нижче наводяться результати обстеження двох груп дітей, експериментальна група та контрольна.

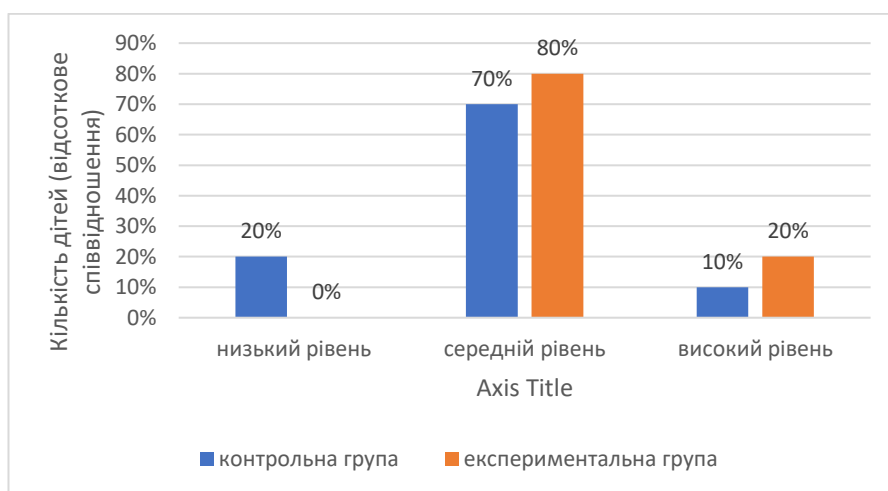

Рисунок 3.1. Порівняльний аналіз показників отриманих результатів за методикою "Графічний диктант"

За методикою «Графічний диктант» експериментальна група отримала показники вищі, ніж контрольна група.

Порівнюючи показники, можна дійти невтішного висновку, як і контрольна, та експериментальна група отримали бали, які відповідають лише середньому рівню розвитку довільності. Бал, що відповідає високому рівню розвитку довільності змогли показати лише 20% дітей у експериментальній та 10% у контрольній групі. Позитивна динаміка в експериментальній групі відповідає відсутності набраного балу, що відповідає низькому рівню розвитку довільності.

Проаналізуємо результати за методикою "Корректура проба": Тут підраховувалися показники: продуктивність, точність, показник стійкості уваги.

Таблиця 3.1.

Результати вторинного дослідження дітей в експериментальній групі за методикою «Корректура проба»

Дитина №	Кількість знаків	Продуктивність	Точність	Бали за Точність	Показник стійкості уваги	Шкала оцінки
1	3930	22	96	24	46	16
2	3680	21	90	16	37	13
3	3940	22	92	18	40	14
4	1070	2	73	4	6	0
5	1550	8	76	6	14	5
6	3000	17	86	13	30	10
7	3180	17	89	15	32	11
8	2270	12	83	11	23	8
9	1790	9	91	17	26	9
10	2170	11	93	18	29	10

Таблиця 3.2.

Результати вторинного дослідження дітей у контрольній групі за методикою «Корректура проба»

Дитина №	Кількість знаків	Продуктивність	Точність	Бали за Точність	Показник стійкості уваги	Шкала оцінки
1	3100	17	91	17	34	12
2	2100	11	93	18	29	10
3	1460	6	80	9	15	5

4	1110	2	72	3	5	0
5	1720	9	77	7	16	6
6	1590	8	74	5	13	4
7	1200	4	72	3	7	0
8	1580	8	76	6	14	5
9	1750	9	79	8	17	6
10	1730	9	85	13	22	7

Інтерпретація розподілу підсумкової шкальної оцінки наведено у табл. 3.1. та табл.3.2. і на рис. 3.2.

Таблиця 3.3.

Результати вторинного обстеження дітей у експериментальній та контрольній групах

Кількість знаків		Продуктивність		Точність		Бали за точність		Показник стійкості уваги		Шкала оцінок	
Е. гр	К. гр	Е. гр	К. гр	Е. гр	К. гр	Е.гр	К. гр	Е. гр	К. гр	Е. гр	К. гр
3930	3100	22	17	96	91	24	17	46	34	16	12
3680	2100	21	11	90	93	16	18	37	29	13	10
3940	1460	22	6	92	80	18	9	40	15	14	5
1070	1110	2	2	73	72	4	3	6	5	0	0
1550	1720	8	9	76	77	6	7	14	16	5	6
3000	1590	17	8	86	74	13	5	30	13	10	4
3180	1200	17	4	89	72	15	3	32	7	11	0
2270	1580	12	8	83	76	11	6	23	14	8	5
1790	1750	9	9	91	79	17	8	26	17	9	6
2170	1730	11	9	93	85	18	13	29	22	10	6

К. гр – контрольна група.

Е. гр - експериментальна група.

За методикою «Корректура проба» можна бачити, що експериментальна група підвищила показники за кількістю набраних балів за всіма показниками.

Інтерпретація розподілу підсумкової шкальної оцінки наведено у табл. 3.3. та на рис. 3.2.

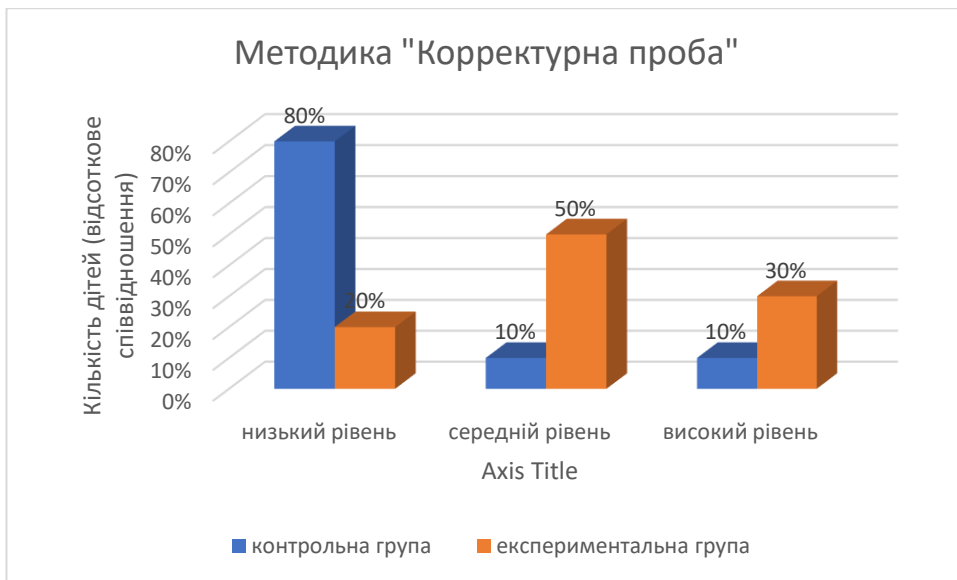

Рисунок 3.2. Порівняльний аналіз отриманих даних щодо методики «Корректура проба»

За методикою «Корректура проба» експериментальна група підвищила показники за середнім та високим рівнем, отже, показники низького рівня знизилися. У контрольній групі низькі показники у 20% дітей, у свою черга в експериментальній групі це всього дві дитини, які здобули низькі бали. Показники контрольної групи по середньому та високому рівню по 10%, які набрали Високий бал. Значна кількість дітей в експериментальній групі набрали бал, що відповідає середньому рівню розвитку довільності.

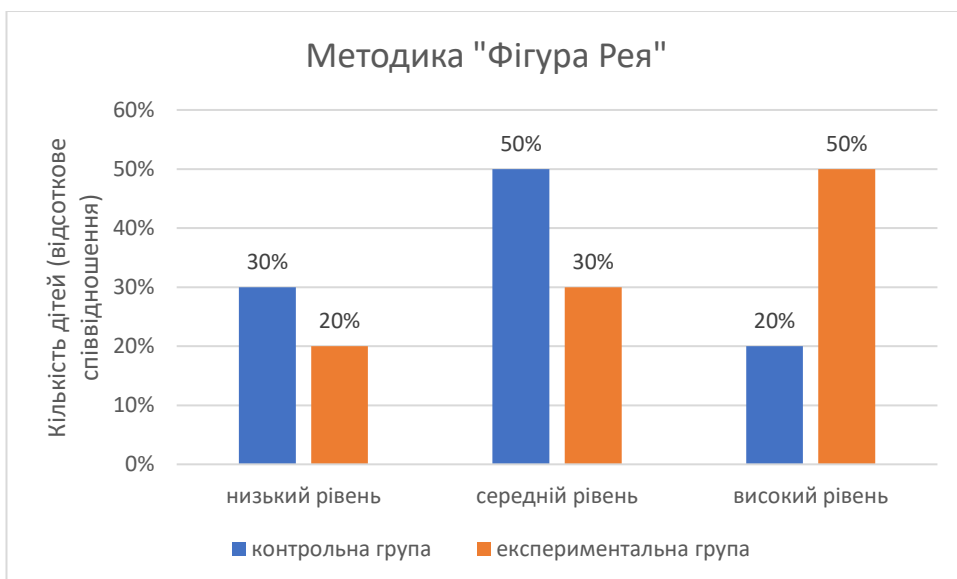

Рисунок 3.3. Порівняльний аналіз отриманих даних щодо методики «Фігура Рея»

Показники після проведення методики «Фігура Рея» так ж, як і в попередніх методиках, має позитивний результат та зміни. Показник експериментальної групи підвищився порівняно з контрольною групою. 50% дітей показують високий рівень при інтерпретації отриманих даних після застосування методики, але також 20% експериментальній групі показали низький рівень розвитку довільності. У контрольній групі переважає середній рівень розвитку довільності його показали 50% дітей.

Низький та середній рівень показали 30% та 20% дітей відповідно.

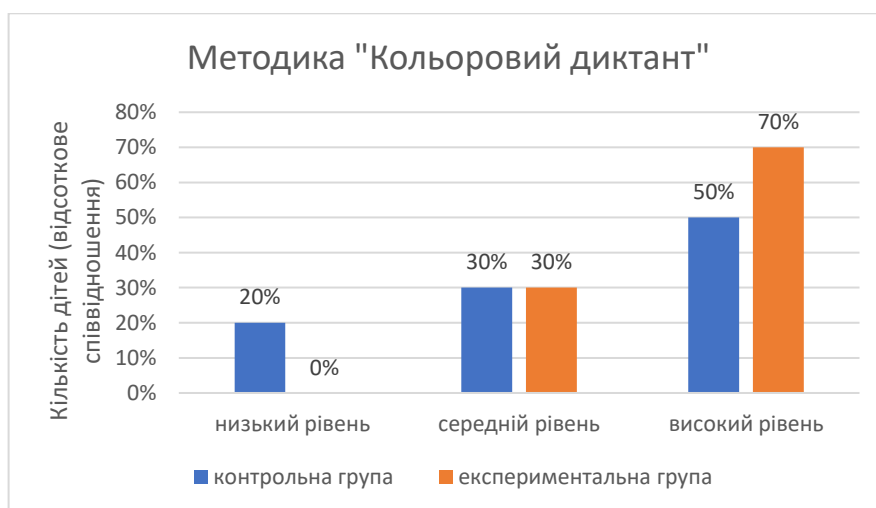

Рисунок 3.4. Порівняльний аналіз отриманих даних щодо методики «Кольоровий диктант»

Аналізуючи дані після повторного застосування методики «Кольоровий диктант», отримані нами результати змінилися не значно, але все ж таки показники високого рівня підвищилися на 20%, середній рівень є у 30% дітей як в експериментальній, так і в контрольній групі, отже, бали, набрані в групах, які не змінилися при порівнянні і не мають значних відмінностей. Низький

рівень показала контрольна група, яка брала участь у формуючому етапі дослідження.

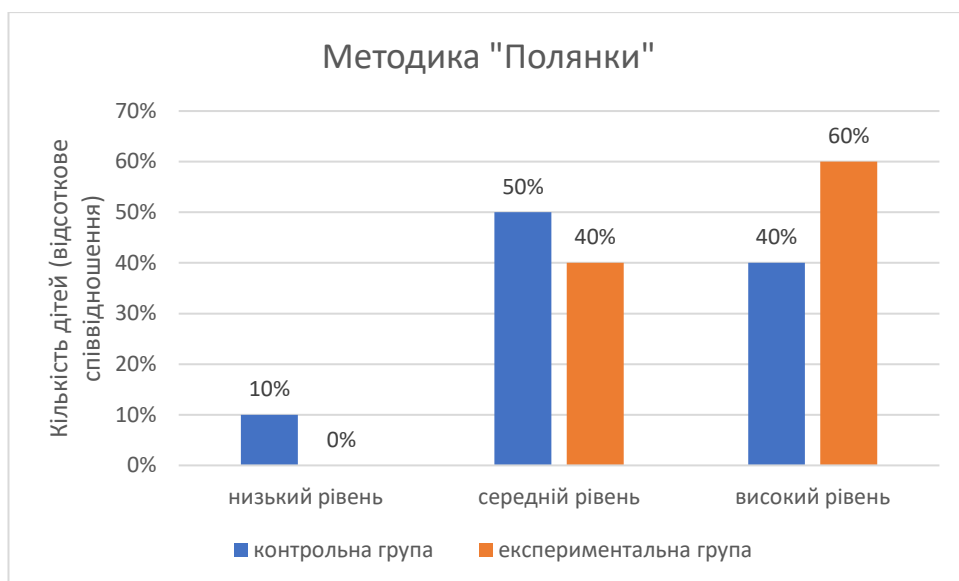

Рисунок 3.5. Порівняльний аналіз отриманих даних щодо методики «Полянки»

Застосовуючи методику «Полянки», можна відзначити, що при порівнянні контрольної та експериментальної групи на 20% підвищилися показники високого рівня у групи, апробує корекційну програму. У експериментальної групи також підвищилися показники середнього рівня. У експериментальної групи відсутні показники низького рівня розвитку довільності, у свою чергу контрольна група має 10%, тобто у контрольній групі є один 10% дітей, який отримав низький бал при застосуванні даної методики. Отже, ми досягли підвищення показників у 30% дітей.

Таблиця 3.4.

Кількість набраних балів у контрольній та експериментальній групах

Найменування групи	Методика Графічний диктант (кількість балів)	Методика Корректура проба (кількість балів)	Методика Кольоровий диктант (кількість балів)	Методика Фігура Рея (кількість балів)	Методика Полянки (кількість балів)
Контрольна група	78	55	148	52	193
Експериментальна група	126	96	162	55	231

Загалом можна відзначити, що діти експериментальні групи набрали більше балів, ніж у контрольній групі.

Отже, були проведено систему корекційних заходів, спрямовану в розвитку вольових якостей особистості.

Дошкільнятам створювалися такі умови, які формували вони здатності не боятися труднощів, вміння мобілізувати свої зусилля задля досягнення мети у грі; вміння дотримуватись черговості, не заважаючи іншим, не вигукувати і не порушувати правила гри. Участь дітей у запропонованих нами іграх сприяла їхньому самоствердженню, розвивала наполегливість, прагнення успіху.

Як видно з наведених вище таблиць і гістограм після вторинного обстеження контрольної групи результати практично ті ж, що і при первинному обстеженні (група вибиралася з дітей, які мали рівень стійкості нижче середнього). Експериментальна група після проведення корекційної роботи дещо покращила результати порівняно з первинним обстеженням. Таким чином, аналіз отриманих даних свідчить про необхідність подальшої психологічної роботи з дітьми старшого дошкільного віку щодо формування довільності. Тепер більшість дітей з експериментальної групи показують середній рівень стійкості, а в окремих випробуваних навіть отриманий результат вище за середній. З чого можна дійти невтішного висновку про ефективність використовуваного корекційного напрямку.

Висновки по розділу 3

1. За основу занять було взято програми: «Розвиток уваги та емоційно-вольової сфери дітей 5-7 років» та «Корекція особистісного розвитку дошкільнят»

Цілі корекційної програми: формування довільності дітей дошкільного віку Навчання способам цілеспрямованого поведінки, внутрішнього самоконтролю.

1. Формування адекватних форм поведінки.
2. Регулювання поведінки у колективі.
3. Формування адекватної самооцінки.
4. Розвиток комунікативних навичок.
5. Навчання навичкам самостійно приймати рішення.

Тематичне планування.

1 тиждень

Мета: Формування позитивних мотивацій до заняттям, розробка правил, ритуалів

Форма роботи з дітьми: Заняття «Вчимося володіти мовою емоцій». Вправа "Повторюй за мною". Гра «Лото

настроїв». Гра «Кубик» Гра «Розчаруй дівчинку». Рішення проблемно-практичної ситуації «Підйми настрій однолітку».

2 тиждень

Ціль: Формування інтересу до власної особистості, згуртованості групи; актуалізація рефлексивних процесів.

Форма роботи з дітьми: Етюди «Я так втомився», «Острів плакс», «Гнівна гієна», «Два сердиті хлопчики», «Король-боровик».

Гра «Піктограма». Вправа «Покажи як». Етюди "Страх", "На вулиці", "Ваське соромно", "Кругі очі".

Розв'язання проблемно-практичного завдання «На гойдалці». Рішення проблемно-практичної ситуації "Зустріч з другом".

3 тиждень

Мета: Знайомство з різними видами емоцій та почуттів, відображення власних емоційних переживань та станів, формування адекватних способів вираження негативних почуттів та емоцій.

Форма роботи з дітьми: Заняття «Зробимо страх кумедним».

Розмова "Як можна підняти собі настрій". Рішення проблемно-практичного завдання «Як можна підняти собі настрій». Релаксаційна вправа «Квітка». Гра

«Кухарі». Етюди "Гарний настрій", "Перший сніг".

4 тиждень

Мета: Формування вольових якостей, навчання способам їх розвитку, самостійного ухвалення рішень.

Форма роботи з дітьми: Етюд «Посварилися та помирилися».

Вирішення проблемно-практичної ситуації «Вмій попросити про допомоги». Вирішення проблемно-практичних завдань «Втратилася».

"Знайомство", "У тебе зламали будинок". Вирішення проблемно-практичного завдання «Не взяли в гру».

5 тиждень

Мета: Знайомство з формами взаємодії, формування навичок спілкування, навчання успішної взаємодії, адекватного вирішення конфліктних ситуацій.

Форма роботи з дітьми: Розв'язання проблемно-практичних завдань "Втратилася", "Знайомство", "У тебе зламали будинок". Рішення проблемно-практичне завдання «Не взяли в гру».

6 тиждень

Ціль: Закріплення вміння розрізняти почуття. Розвивати активну увагу пам'ять, словниковий запас. Розвивати здатність розуміти емоційний стан іншого людини. Створення почуття групової єдності та позитивного емоційний фон.

Форма роботи з дітьми: Вправи – Спина до спини», «Розмова». Вирішення проблемно-практичних ситуацій «Як поділити солодоці», «Найважливіша професія». Малювання «Мої друзі». Вправа «Опиши своїх маму, тата, бабусю, дідуся, сестру, брата». Гра «Я та друзі».

7 тиждень

Мета: Розвиток уміння правильно висловлювати свої почуття та емоції у вигляді міміки. Сприяти розвитку виразності жестів. Розвиток словникового запасу, активного уваги, навичок спілкування.

Форма роботи з дітьми: Заняття «Доставимо радість близьким!» Ігри «Карлики і велетні», «Візьми себе в руки», «Замрі».

Гра «Так» і «ні» не говори» (з різними ускладненнями, різних варіантах).

8 тиждень

Мета: Навчання елементарних прийомів регулювання поведінки. Зняття психом'язової напруги.

Форма роботи з дітьми: Бесіда «Як можна назвати людину за імені». Вправи "Стійкий солдатик", "Знайомство". Бесіда «Як можна привітатись». Вирішення проблемно-практичної ситуації «Вітаємо гостей».

9 тиждень

Ціль: Налаштувати дітей один на одного, дати кожній дитині відчуття себе у центрі уваги. Зняття емоційного напруги. Ознайомити дітей із методами саморегуляції.

Форма роботи з дітьми: Вирішення проблемно-практичних ситуацій «Я розлютився», «На прогулянці». Гра «Я – інший. Ми різні». Заняття «Як стати впевненим у собі». Ігри «Горобина сім'я», «Коника, що брикається». «Бджолкіни пісні». Арттерапія по А.І. Захарова. Вирішення проблемно-практичної ситуації «Допоможи дорослому».

10 тиждень

Мета: Створити позитивний емоційний настрій дітей на спільну роботу. Вчити розрізняти почуття радості серед інших емоційних станів.

Форма роботи з дітьми: Вправи «Долонь у долоню», «Довірче падіння», «Сліпий і поводитир», Етюд «Один вдома», Рухливі ігри «Ведмедик», «Миша і мишоловка».

11 тиждень

Мета: Вчити зображати почуття радості в міміці та жестах, розвивати вміння розуміти емоційний стан іншу людину і адекватно висловлювати своє власне стан.

Форма роботи з дітьми: Гра-драматизація «Про хоробрих зайченят, які думали, що вони боягузливі», «Я такий!».

Заняття «Виховай впевненість у собі» Ігри «Ім'я», «Дзеркало».

Вправа «Намалюй себе». Вирішення проблемно-практичної ситуації «А раптом не вийде».

12 тиждень

Ціль: Підведення підсумків всього циклу занять, узагальнення здобутого досвіду.

Форма роботи з дітьми: Вправа «Закінчи пропозицію».

2. Завершальним етапом нашої діяльності була перевірка результатів експерименту, що формує. На даному етапі брало участь 40 дітей: перша підгрупа дітей – контрольна група із 20 осіб, друга підгрупа – експериментальна група із 20 осіб, яка брала участь в апробації корекційної програми.

Після застосування корекційної програми формування довільності нами була проведена повторна діагностика з використанням методик, які застосовувалися в констатуючому експерименті. Діагностика була застосована на контрольній та формуючій групах для порівняння отриманих результатів.

За методикою «Графічний диктант» експериментальна група отримала показники вищі, ніж контрольна група.

Порівнюючи показники, можна дійти невтішного висновку, як і контрольна, та експериментальна група отримали бали, які відповідають лише

середньому рівню розвитку довільності. Бал, що відповідає високому рівню розвитку довільності змогли показати лише 20% дітей у експериментальній та 10% у контрольній групі. Позитивна динаміка в експериментальній групі відповідає відсутності набраного балу, що відповідає низькому рівню розвитку довільності.

За методикою «Корректура проба» експериментальна група підвищила показники за середнім та високим рівнем, отже, показники низького рівня знизилися. У контрольній групі низькі показники у 20% дітей, у свою чергу в експериментальній групі це всього дві дитини, які здобули низькі бали. Показники контрольної групи по середньому та високому рівню по 10%, які набрали Високий бал. Значна кількість дітей в експериментальній групі набрали бал, що відповідає середньому рівню розвитку довільності.

Показники після проведення методики «Фігура Рея» так ж, як і в попередніх методиках, має позитивний результат та зміни. Показник експериментальній групі підвищився порівняно з контрольною групою. 50% дітей показують високий рівень при інтерпретації отриманих даних після застосування методики, але також 20% експериментальній групі показали низький рівень розвитку довільності. У контрольній групі переважає середній рівень розвитку довільності його показали 50% дітей.

Аналізуючи дані після повторного застосування методики «Кольоровий диктант», отримані нами результати змінилися не значно, але все ж таки показники високого рівня підвищилися на 20%, середній рівень є у 30% дітей як в експериментальній, так і в контрольній групі, отже, бали, набрані в групах, які не змінилися при порівнянні і не мають значних відмінностей. Низький рівень показала контрольна група, яка брала участь у формуючому етапі дослідження.

Застосовуючи методику «Полянки», можна відзначити, що при порівнянні контрольної та експериментальній групі на 20% підвищилися показники високого рівня у групи, апробує корекційну програму. У експериментальній

групи також підвищилися показники середнього рівня. У експериментальної групи відсутні показники низького рівня розвитку довільності, у свою чергу контрольна група має 10%, тобто у контрольній групі є один 10% дітей, який отримав низький бал при застосуванні даної методики. Отже, ми досягли підвищення показників у 30% дітей.

Отже, були проведено систему корекційних заходів, спрямовану в розвитку вольових якостей особистості.

Дошкільнятам створювалися такі умови, які формували вони здатності не боятися труднощів, вміння мобілізувати свої зусилля задля досягнення мети у грі; вміння дотримуватись черговості, не заважаючи іншим, не вигукувати і не порушувати правила гри. Участь дітей у запропонованих нами іграх сприяла їхньому самоствердженню, розвивала наполегливість, прагнення успіху.

Як видно з наведених вище таблиць і гістограм після вторинного обстеження контрольної групи результати практично ті ж, що і при первинному обстеженні (група вибиралася з дітей, які мали рівень стійкості нижче середнього). Експериментальна група після проведення корекційної роботи дещо покращила результати порівняно з первинним обстеженням. Таким чином, аналіз отриманих даних свідчить про необхідність подальшої психологічної роботи з дітьми старшого дошкільного віку щодо формування довільності. Тепер більшість дітей з експериментальної групи показують середній рівень стійкості, а в окремих випробуваних навіть отриманий результат вище за середній. З чого можна дійти невтішного висновку про ефективність використовуваного корекційного напрямку.

ВИСНОВКИ

1. Концепції довільності представляють лише деякі з праць, які внесли вагомий внесок у розуміння цього важливого психологічного аспекту. Кожна з них висвітлює різні аспекти довільності і допомагає нам краще зрозуміти, як людська свідомість контролює та керує своїми діями та реакціями.

Етапи розвитку довільності:

Розвиток довільності у людини пройшов певні етапи, починаючи від дитинства і до дорослості. Важливі зміни відбуваються в різних вікових періодах:

- Дитинство: У дітей перші ознаки довільності можуть спостерігатися вже від моменту, коли вони починають самостійно діяти, а не просто реагувати на зовнішні подразники. Поступово діти набувають контролю над своїми рухами та почуттями, що розвиває довільність.

- Підлітковий вік: У підлітків відбуваються значні зміни у мозковій структурі, що сприяє розвитку більш високих когнітивних функцій, таких як планування, прийняття рішень та контроль за поведінкою.

- Дорослість: Довільність у дорослих проявляється у здатності управляти своїми думками та емоціями, переорієнтуватися на різні завдання та досягати поставлені цілі.

Середовище, у якому виросла людина, має значний вплив на розвиток її довільності. Культурні норми, цінності та очікування можуть підтримувати або обмежувати прояви довільності. Крім того, доступні можливості для навчання та самореалізації також грають важливу роль у формуванні довільності.

Навколишнє середовище, з яким має справу людина, також може впливати на розвиток її довільності. Наприклад, робота з високим рівнем вимог і складними викликами може сприяти розвитку довільності, тоді як повсякденні рутинні дії можуть пригнічувати цю здатність.

Довільність також пов'язана з креативністю. Здатність діяти довільно дозволяє людині виходити за межі традиційних рішень та знаходити нові, незвичайні шляхи вирішення проблем.

Довільність може бути розвиненою через навчання та тренування. Когнітивні вправи, які спрямовані на розвиток креативності та проблемного мислення, можуть покращити довільність.

Довільність - це унікальна здатність людини, яка забезпечує її свободу вибору та самореалізації. Розвиток довільності є динамічним процесом, що залежить від багатьох факторів, включаючи вік, соціокультурне середовище та навколишнє середовище. Індивідуальність та розвиток довільності сприяють креативності та досягненню великих результатів у різних сферах життя.

Моделі допомагають краще розуміти механізми психологічної довільності та визначити її роль у когнітивних процесах та поведінці людини. Вони є основою для подальших досліджень та розвитку психології довільності.

Довільність - це одна з найбільш складних та унікальних характеристик людської психіки, що відокремлює нас від інших живих істот. Вона відображає здатність до свідомого вибору та контролю за своїми діями, мисленням та поведінкою. Процес розвитку довільності у людини є довгим і складним, і на нього впливають багато факторів, як психологічних, так і соціокультурних. Розглянемо деякі з особливостей розвитку довільності.

2. В особистісній сфері формується ієрархічна структура мотивів та потреб, загальна та диференційована самооцінка, елементи вольової регуляції поведінки. Активно засвоюються моральні форми поведінки. До кінця дошкільного віку дитина переходить від спонтанного типу навчання до реактивного типу навчання за програмою, запропонованою дорослою людиною. І дуже важливо зробити так, щоб дитина хотіла робити те, що хоче доросла людина. Дітям у такому ранньому віці потрібно навчитися керувати

широким спектром своїх емоцій та почуттів. Їм потрібно навчитися діяти, усвідомлюючи свою залежність від інших, встановлювати відносини з людьми, які мають владу з них.

Взаємодіючи з однолітками та дорослими, дитина навчається тонкої рефлексії на іншу людину. Випробовуючи потребу в коханні та схваленні, дитина навчається прийнятим позитивним формам спілкування. Триває активне оволодіння власним тілом (координація рухів та дій, формування образу тіла та ціннісного відношення до нього). У цей період продовжує розвиватися мова, здатність до заміщення, до символічних дій та використання знаків, наочно-дійове та наочно-образне мислення, уяву та пам'ять. До кінця дошкільного віку у дитини формуються основи відповідального ставлення до результатів своїх дій та вчинків. Відповідальність пробуджує почуття причетності до спільної справи, почуття обов'язку. Дитина 6-7 років здатна розуміти моральний сенс відповідальності, й у залежність від розвиненості почуття відповідальності до школи він ставитиметься до своїх нових обов'язків у шкільництві.

3. У дослідженнях виділяється у розвитку вольових дій дошкільника три взаємопов'язані сторони:

- 1) розвиток цілеспрямованості дій;
- 2) встановлення взаємозалежності між метою дій та їх мотивом;
- 3) зростання регулюючої ролі мови у виконанні дій

Гра поєднує в собі дві необхідні умови для розвитку вольової та довільної дії: з одного боку, підвищення мотивованості, з іншого – усвідомленості поведінки. Сюжетно-рольова гра є саме тією діяльністю, яка створює оптимальні умови для розвитку цих найважливіших сфер психічного життя, тому воно і є найбільш ефективним засобом формування та вольової та довільної поведінки в дошкільному віці.

Під довольністю у психології розглядають конкретну мотиваційну функцію. У старших дошкільнят дана функція спрямовано сформованість психологічної готовності до школи.

Довільність також визначають як одну з передумов до навчальної діяльності у дошкільнят. Кінець дошкільного дитинства – це період сильних змін у психіці дітей. Процес переходу до довольності зачіпає не лише поведінка, а й усі безпосередні процеси. Діти починають виявляти соціальні норми, яких вже ставляться досить позитивно.

Етапи формування довольної поведінки у дітей старшого дошкільного віку включають наступні етапи. Перший етап починається вже у перші місяці життя дитини. Дитина цього віку довольно спрямовує рух до предметів. На наступному етапі (коли починає розвиватися мова) дитина вже виявляє мовленнєве регулювання. Потім дитина вчиться виділяти та усвідомлювати правила. Ці правила та регулюють дитячу поведінку

У розділеній діяльності формуються механізми як інтелектуального, і афективного передбачення. Для чіткого виділення етапів цієї трансляції необхідне проведення формуючого експерименту.

У дошкільному віці відбувається становлення вольової дії. Дитина опановує цілепокладання, планування, контролем. У старшому дошкільному віці починає формуватися саморегуляція поведінки. Діти здатні відмовитися від захоплюючої гри та зайнятися непривабливим видом діяльності, керуючись лише необхідністю виконання завдання. Довільність проявляється і в умінні аналізувати свої власні рухи, свідомо набувати рухових умінь та навичок. У цьому віці багато дітей ставлять собі мети, важливі як їм, так оточуючих. Якщо досягти мети не виходить з першого разу, у більшості дошкільнят виникає інтерес до подолання труднощів.

4. Діагностуючи сферу психічного розвитку дітей 6-7 років, було звернено увагу на те, що довольність у цьому віці ще на стадії становлення. Дошкільнята здатні приймати, виконувати та опосередковувати свої дії із зразками.

Для виявлення рівня сформованості довільної сфери в констатуючій та контрольній серіях експерименту нами було використано методики: «Графічний диктант» Д.Б. Ельконіна, методика «Корректура проба», методика «Фігура Рея», методика «Кольоровий диктант», методика «Полянки» Л.А. Венгера та Р.І. Бардіна.

5. За методикою «Кольоровий диктант» більша кількість дітей – 48% відповідають високому рівню розвитку довільності, 13% дітей набрали низький бал, який відноситься до низького рівня розвитку довільності, 39% - відносяться до середнього рівня розвитку довільності. За даними методики «Полянки», результати розподілилися таким чином: 48% дітей набрали бал, що відповідає середньому рівню розвитку довільності.

Практично однакову кількість балів набрали діти, відповідні низькому та високому рівню розвитку – 25% та 27% відповідно.

За результатами наших спостережень у багатьох дітей переважає рішучість та самостійність, але слабо розвинені такі вольові якості, як завзятість, наполегливість, витримка. Слід зазначити, що деякі діти не мають достатньої дисциплінованості та відповідальності.

Можна описати особливості довільності дітей з різними рівнями сформованості вольових проявів, виявлені нами внаслідок виконання методик та спостереження за цим.

1) Високий - дитина самостійно ставить за мету і керується нею в діяльності, вміє стримувати свої емоції та безпосередні бажання. У дитини сформовані такі вольові якості, як дисциплінованість, самостійність, наполегливість, витримка, рішучість, завзятість, відповідальність.

2) Середній – дитина самостійно ставить за мету, але не керується нею у діяльності, не вміє стримувати свої емоції та безпосередні бажання. У дитини сформовані лише деякі вольові якості: відповідальність, витримка, самостійність.

3) Низький - дитина не вміє самостійно ставити ціль, керуватися нею у діяльності, не вміє стримувати свої емоції та безпосередні бажання. У дитини не до кінця сформовані вольові якості.

Для корекції відбиралися діти з низьким рівнем розвитку довільності на основі даних психологічного тестування, спостереження на заняттях та характеристик вихователя та педагогів додаткової освіти. Такі діти важко включаються в роботу групи, при взаємодії з іншими вихованцями вони не могли виконувати інструкцію педагога, які часто відволікалися, не вкладалися у відведене час.

Дошкільнята були пасивні та несамостійні або, навпаки, імпульсивні та нестримні. В процесі корекційної роботи підтримувався зв'язок із вихователем. Для апробації корекційної програми було відібрано 20 дітей із низьким рівнем сформованості довільності.

Подальшим нашим кроком став поділ дітей на дві групи – контрольну та експериментальну. З дітьми першої групи з 10 осіб проводились корекційні заходи, друга ж група була контрольною, в якій корекційні заняття не проводилися.

6. За основу занять було взято програми: «Розвиток уваги та емоційно-вольової сфери дітей 5-7 років» та «Корекція особистісного розвитку дошкільнят»

Цілі корекційної програми: формування довільності дітей дошкільного віку Навчання способам цілеспрямованого поведінки, внутрішнього самоконтролю.

1. Формування адекватних форм поведінки.
2. Регулювання поведінки у колективі.
3. Формування адекватної самооцінки.
4. Розвиток комунікативних навичок.
5. Навчання навичкам самостійно приймати рішення.

Тематичне планування.

1 тиждень

Мета: Формування позитивних мотивацій до занять, розробка правил, ритуалів

Форма роботи з дітьми: Заняття «Вчимося володіти мовою емоцій». Вправа "Повторюй за мною". Гра «Лото настроїв». Гра «Кубик» Гра «Розчаруй дівчинку». Рішення проблемно-практичної ситуації «Підйми настрій однолітку».

2 тиждень

Ціль: Формування інтересу до власної особистості, згуртованості групи; актуалізація рефлексивних процесів.

Форма роботи з дітьми: Етюди «Я так втопився», «Острів плакс», «Гнівна гієна», «Два сердиті хлопчики», «Король-боровик».

Гра «Піктограма». Вправа «Покажи як». Етюди "Страх", "На вулиці", "Ваське соромно", "Кругі очі".

Розв'язання проблемно-практичного завдання «На гойдалці». Рішення проблемно-практичної ситуації "Зустріч з другом".

3 тиждень

Мета: Знайомство з різними видами емоцій та почуттів, відображення власних емоційних переживань та станів, формування адекватних способів вираження негативних почуттів та емоцій.

Форма роботи з дітьми: Заняття «Зробимо страх кумедним».

Розмова "Як можна підняти собі настрій". Рішення проблемно-практичного завдання «Як можна підняти собі настрій». Релаксаційна вправа «Квітка». Гра

«Кухарі». Етюди "Гарний настрій", "Перший сніг".

4 тиждень

Мета: Формування вольових якостей, навчання способам їх розвитку, самостійного ухвалення рішень.

Форма роботи з дітьми: Етюд «Посварилися та помирилися».

Вирішення проблемно-практичної ситуації «Вмій попросити про допомоги». Вирішення проблемно-практичних завдань «Втратилася».

"Знайомство", "У тебе зламали будинок". Вирішення проблемно-практичного завдання «Не взяли в гру».

5 тиждень

Мета: Знайомство з формами взаємодії, формування навичок спілкування, навчання успішної взаємодії, адекватного вирішення конфліктних ситуацій.

Форма роботи з дітьми: Розв'язання проблемно-практичних завдань "Втратилася", "Знайомство", "У тебе зламали будинок". Рішення проблемно-практичне завдання «Не взяли в гру».

6 тиждень

Ціль: Закріплення вміння розрізняти почуття. Розвивати активну увагу пам'ять, словниковий запас. Розвивати здатність розуміти емоційний стан іншого людини. Створення почуття групової єдності та позитивного емоційний фон.

Форма роботи з дітьми: Вправи – Спина до спини», «Розмова». Вирішення проблемно-практичних ситуацій «Як поділити солодощі», «Найважливіша професія». Малювання «Мої друзі». Вправа «Опиши своїх маму, тата, бабусю, дідуся, сестру, брата». Гра «Я та друзі».

7 тиждень

Мета: Розвиток уміння правильно висловлювати свої почуття та емоції у вигляді міміки. Сприяти розвитку виразності жестів. Розвиток словникового запасу, активного уваги, навичок спілкування.

Форма роботи з дітьми: Заняття «Доставимо радість близьким!» Ігри «Карлики і велетні», «Візьми себе в руки», «Замрі».

Гра «Так» і «ні» не говори» (з різними ускладненнями, різних варіантах).

8 тиждень

Мета: Навчання елементарних прийомів регулювання поведінки. Зняття психом'язової напруги.

Форма роботи з дітьми: Бесіда «Як можна назвати людину за імені». Вправи "Стійкий солдатик", "Знайомство". Бесіда «Як можна привітатись». Вирішення проблемно-практичної ситуації «Вітаємо гостей».

9 тиждень

Ціль: Налаштувати дітей один на одного, дати кожній дитині відчути себе у центрі уваги. Зняття емоційного напруги. Ознайомити дітей із методами саморегуляції.

Форма роботи з дітьми: Вирішення проблемно-практичних ситуацій «Я розлютився», «На прогулянці». Гра «Я – інший. Ми різні». Заняття «Як стати впевненим у собі». Ігри «Горобина сім'я», «Коника, що брикається». «Бджолкіни пісні». Арттерапія по А.І. Захарова. Вирішення проблемно-практичної ситуації «Допоможи дорослому».

10 тиждень

Мета: Створити позитивний емоційний настрій дітей на спільну роботу. Вчити розрізняти почуття радості серед інших емоційних станів.

Форма роботи з дітьми: Вправи «Долонь у долоню», «Довірче падіння». «Сліпий і поводитир», Етюд «Один вдома», Рухливі ігри «Ведмедик», «Миша і мишоловка».

11 тиждень

Мета: Вчити зображати почуття радості в міміці та жестах, розвивати вміння розуміти емоційний стан іншу людину і адекватно висловлювати своє власне стан.

Форма роботи з дітьми: Гра-драматизація «Про хоробрих зайченят, які думали, що вони боягузливі», «Я такий!».

Заняття «Виховай впевненість у собі» Ігри «Ім'я», «Дзеркало».

Вправа «Намалюй себе». Вирішення проблемно-практичної ситуації «А раптом не вийде».

12 тиждень

Ціль: Підведення підсумків всього циклу занять, узагальнення здобутого досвіду.

Форма роботи з дітьми: Вправа «Закінчи пропозицію».

7. Завершальним етапом нашої діяльності була перевірка результатів експерименту, що формує. На даному етапі брало участь 40 дітей: перша підгрупа дітей – контрольна група із 20 осіб, друга підгрупа – експериментальна група із 20 осіб, яка брала участь в апробації корекційної програми.

Після застосування корекційної програми формування довільності нами була проведена повторна діагностика з використанням методик, які застосовувалися в констатуючому експерименті. Діагностика була застосована на контрольній та формуючій групах для порівняння отриманих результатів.

За методикою «Графічний диктант» експериментальна група отримала показники вищі, ніж контрольна група.

Порівнюючи показники, можна дійти невтішного висновку, як і контрольна, та експериментальна група отримали бали, які відповідають лише середньому рівню розвитку довільності. Бал, що відповідає високому рівню розвитку довільності змогли показати лише 20% дітей у експериментальній та 10% у контрольній групі. Позитивна динаміка в експериментальній групі відповідає відсутності набраного балу, що відповідає низькому рівню розвитку довільності.

За методикою «Корректура проба» експериментальна група підвищила показники за середнім та високим рівнем, отже, показники низького рівня знизилися. У контрольній групі низькі показники у 20% дітей, у свою черга в експериментальній групі це всього дві дитини, які здобули низькі бали. Показники контрольної групи по середньому та високому рівню по 10%, які набрали Високий бал. Значна кількість дітей в експериментальній групі набрали бал, що відповідає середньому рівню розвитку довільності.

Показники після проведення методики «Фігура Рея» так ж, як і в попередніх методиках, має позитивний результат та зміни. Показник експериментальної групи підвищився порівняно з контрольною групою. 50% дітей показують високий рівень при інтерпретації отриманих даних після застосування методики, але також 20% експериментальній групі показали низький рівень розвитку довільності. У контрольній групі переважає середній рівень розвитку довільності його показали 50% дітей.

Аналізуючи дані після повторного застосування методики «Кольоровий диктант», отримані нами результати змінилися не значно, але все ж таки показники високого рівня підвищилися на 20%, середній рівень є у 30% дітей як в експериментальній, так і в контрольній групі, отже, бали, набрані в групах, які не змінилися при порівнянні і не мають значних відмінностей. Низький рівень показала контрольна група, яка брала участь у формуючому етапі дослідження.

Застосовуючи методику «Полянки», можна відзначити, що при порівнянні контрольної та експериментальної групи на 20% підвищилися показники високого рівня у групи, апробує корекційну програму. У експериментальної групи також підвищилися показники середнього рівня. У експериментальної групи відсутні показники низького рівня розвитку довільності, у свою чергу контрольна група має 10%, тобто у контрольній групі є один 10% дітей, який отримав низький бал при застосуванні даної методики. Отже, ми досягли підвищення показників у 30% дітей.

Отже, були проведено систему корекційних заходів, спрямовану в розвитку вольових якостей особистості.

Дошкільнятам створювалися такі умови, які формували вони здатності не боятися труднощів, вміння мобілізувати свої зусилля задля досягнення мети у грі; вміння дотримуватись черговості, не заважаючи іншим, не вигукувати і не порушувати правила гри. Участь дітей у запропонованих нами іграх сприяла їхньому самоствердженню, розвивала наполегливість, прагнення успіху.

Як видно з наведених вище таблиць і гістограм після вторинного обстеження контрольної групи результати практично ті ж, що і при первинному обстеженні (група вибиралася з дітей, які мали рівень стійкості нижче середнього). Експериментальна група після проведення корекційної роботи дещо покращила результати порівняно з первинним обстеженням. Таким чином, аналіз отриманих даних свідчить про необхідність подальшої психологічної роботи з дітьми старшого дошкільного віку щодо формування довільності. Тепер більшість дітей з експериментальної групи показують середній рівень стійкості, а в окремих випробуваних навіть отриманий результат вище за середній. З чого можна дійти невтішного висновку про ефективність використовуваного корекційного напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Від волі до особистості / [монографія] Бех І. Д. – К. : Україна. Віта. 1995. 202 с.
2. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості / О. Ф. Бондаренко. – Х. : Фоліо. 1996. – 237 с.
3. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанти самоактивності особистості у вихованні й самовихованні // Психологія самоактивності учнів у виховному процесі : навч.-метод. посібн. / за ред. М. Й. Боришевського. К. : ЗМН, 1998. 481 с.
4. Боришевський М. Й. Розвиток здатності до саморегуляції поведінки як вияв суб'єктного становлення особистості / М. Й. Боришевський. // Психологія суб'єктної активності особистості. К. 1993. С. 18-19.
5. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. 1996. № 3. С. 26-33.
6. Бучек Л. І. Аналіз емоційної стійкості як прояву особливостей саморегуляції особистості : дис... канд. психол. наук : 19.00.01 – Загальна психологія, психологія особистості, історія психології; Київський ун-т ім. Т. Шевченка / Л. І. Бучек. К. 1993. 111 с.
7. Варій М.Й. Психологія особистості : навч. посіб. / М. Й. Варій. К. : Центр учбової літератури. 2008. 592 с.
8. Вікова психологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Савчин М.В., Василенко Л.П. - К. : Академвидав, 2005. 360 с.
9. Данчук Ю. П. Специфіка класифікації вольових рис як головного чинника психологічної регуляції особистості / Ю. П. Данчук // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту

психології імені Г.С. Костюка. АПН України / [за ред.. акад. С. Д. Максименка]. К. 2006 . Т. X. Вип. 2. 526 с.

10. Дуткевич Т. Конфліктологія з основами психології управління: Навчальний посібник/ Тетяна Дуткевич,; Мін-во освіти і науки України, Кам'янець–Подільський державний ун-т, Ін-т соціальної реабілітації та розвитку дитини . К.: Центр навчальної літератури. 2005. 455 с.

11. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: Монографія / Л. П. Журавльова. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.

12. Коврига Н. В. Стресозахисна та адаптивна функції емоційного інтелекту: автореф. ... дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Наталія Валентинівна Коврига. К. 2003. 20 с.

13. Конопляста С. Ю. Логопсихологія : навч. посіб / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. д-ра пед. наук, проф. М. К. Шеремет. К. : Знання. 2010. 294 с.

14. Кузнецова І. В. Аксиологічні та праксеологічні засади становлення особистості як суб'єкта культурно-освітньої діяльності : автореф. дис... канд. філософ. Наук : 09.00.10 / І. В. Кузнецова ; АПН України. Ін-т вищ. освіти. К. 2008. 20 с.

15. Куценко Г. В. Когнітивний стиль особистості в структурі саморегуляції соціальної поведінки : дис... канд. психол. наук :19.00.01 – Загальна психологія, психологія особистості, історія психології; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України / Г. В. Куценко. К. 1998. 192 с.

16. Ліщинський В. І. Психологічні наслідки відчуження як специфічного сприйняття навколишнього світу. // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. Ч. I. С. 314.

17. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. К.: Видавництво ТОВ «КММ». 2006. 240 с.

18. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча. К. : ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
19. Максименко С. Д. Психологічні механізми становлення особистості: експериментально-генетичний метод // Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. К. : Ніка-Центр. 2010. Вип. 38. С. 18-34.
20. Максименко С. Д. Розвиток психіки в онтогенезі : в 2-х томах / С. Д. Максименко. К. : Форум, 2002. 106 с
21. Маляр О. І. Довільність емоційної регуляції та чинники її розвитку у молодших школярів: дис.... канд. психол. наук: 19.00.07 / Олена Іванівна Маляр. К. 2015. 279 с.
22. Маляр О.І. Розвиток довільності емоційної регуляції молодших школярів: корекційно-розвивальна програма: навчально-методичний посібник. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД». 2017. 126 с
23. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига. К.: Вища школа, 2003. 126 с.
24. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. К.: Академвидав. 2008. 432 с. (Серія «Альма-матер»).
25. Петренко І. В. Вольова активність та регулятивна система особистості школяра / І. В. Петренко // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка. АПН України / [за ред.. акад. С. Д. Максименка]. К.: Міленіум. 2006. Вип. 30. 558 с. (Наукове видання).
26. Петренко І. В. Вольова активність школяра як чинник навчальних досягнень / І. В. Петренко // Актуальні проблеми психології. Т. 1.: Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія: Зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка / [За ред. С. Д. Максименка та Л. М Карамушки]. К. : Міленіум. 2008. Вип. 13. 166 с. (Наукове видання).
27. Пилипенко Н.М. Вплив кризи професійного становлення на саморозвиток особистості //Педагогіка і психологія. 2005. № 2. С. 116–126

28. Поліщук С. А. Воля як суб'єкт дослідження у психології / С. А. Поліщук // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка. АПН України / [за ред.. акад. С. Д. Максименка]. К., - 2006 . Т. 8. Вип. 2. 348 с.
29. Рєпнова Т.П. Феномен емоційної зрілості і кризи розвитку //Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 5. С. 77–79
30. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості : у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. К.: Либідь, 2003. 376 с.
31. American Humane Association. Emotional abuse / American Humane Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.americanhumane.org/children/stop-child-abuse/factsheets/emotionalabuse.html>
32. Argyle M. Receiving and giving support: Effects on relationships and well-being / Michael Argyle, Luo Lu // Counselling Psychology Quarterly. 1992. № 5 (2). P. 123–133.
33. Bandura A. Self-regulation of motivation through anticipatory and self-reactive mechanisms / A. Bandura // Perspectives on motivation: Nebraska symposium on motivation / R.X. Dienstbier (Ed.). – Lincoln: University of Nebraska Press, 1991. №. 38.P. 69–164.
34. Baumeister R. F. Self-Regulation and executive function: The Self as controlling agent / R. F. Baumeister, B. J. Schmeichel, K. D. Vohs // Social psychology: Handbook of basic principles (2nd ed.) / A.W. Kruglanski, E.T. Higgins. – New York : Guilford Press. 2007. P. 516–539.
35. Baumeister R. F. The Strength Model of Self-Control / R. F. Baumeister, K. D. Vohs, D. M. Tice // Current Directions in Psychological Science. 2007. № 16. P. 352–355.
36. Berne E. Games People Play: The Basic Handbook of Transactional Analysis / Eric Berne. – New York : Ballantine Books. 1996. 216 p.

37. Borkowski J. “Spontaneous” strategy use: Perspectives from metacognitive theory / J. Borkowski, M. Carr, M. Pressely // *Intelligence*. 1987. № 11 (1). P. 61–75.
38. Buss D. M. Human Aggression in Evolutionary Psychological Perspective / D. Buss, T. Shackelford // *Clinical Psychology Review*. 1997. № 17. P. 605–619.
39. Carver C. S. Assessing coping strategies: A theoretically based approach / C.S. Carver, M.F. Scheier, J.K. Weintraub // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1989. № 56 (2). P. 267–283.
40. Carver C. S. Control processes and self-organization as complementary principles underlying behavior / C.S. Carver, M.F. Scheier // *Personality and Social Psychology Review*. 2002. Issue 6. P. 304–315.
41. Carver C. S. *On the Self-Regulation of Behavior* / C.S. Carver, M.F. Scheier. USA : Cambridge University Press. 1998. 349 p.
42. Carver C. S. Origins and functions of positive and negative affect: A controlprocess view / C. S. Carver, M. F. Scheier // *Psychological Review*. – 1990. № 97. P. 19–35.
43. Carver C. S. Personality and coping / C.S. Carver, J. Connor-Smith // *Annual Review of Psychology*. 2010. №. 61. P. 679–704.
44. Carver C. S. Self-Regulation of Action and Affect / C.S. Carver // *Handbook of self-regulation: research, theory, and applications* / Eds. R.F. Baumeister, K.D. Vohs. N.Y.: Guilford Press. 2004. P. 13–39.
45. Chen M. Nonconscious avoidance and approach behavioral consequences of the automatic evaluation effect / M. Chen, J. A. Bargh // *Personality and Social Psychology*. 1999. № 25. P. 215–224.
46. Csikszentmihalyi M. *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York, 1990. 303 p.

47. Deci E. L. The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior / E. L. Deci, R. M. Ryan // Psychological Inquiry. 2000. № 4 (11). P. 227–268.
48. Deci E. On the nature and functions of motivation theories / E. Deci // Psychological Sciences. 1992. № 3. P. 167–171.
49. Dutton D. G. Male Abusiveness in Intimate Relationships / D. Dutton // Clinical Psychology Review. 1995. № 15. P. 567–581.
50. Dutton D. G. The Batterer: A Psychological Profile / D. Dutton, S. Golant. – New York : Basic Books. 1995. 560 p.
51. Emlen S. T. The Evolutionary Study of Human Family Systems / S. Emlen // Social Science / Information sur les Sciences Sociales. 1997. № 36. P. 563–589
52. Erber R. Task effort and the regulation of mood: The absorption hypothesis / R. Erber, A. Tesser // Journal of Experimental Social Psychology. 1992. № 28. P. 339–359.
53. Gross J. J. Handbook of emotion regulation / J. J. Gross. – New York : Guilford Press. 2007. 501 p.
54. Handbook of personality and self-regulation / Rick H. Hoyle. 1st ed. UK: Blackwell Publishing Ltd. 2010. 544 p.
55. Handbook of self-regulation: research, theory, and applications / R. F. Baumeister K. D. Vohs. N.Y. : Guilford Press. 2004. 574 p.
56. Hart O. The dissociation theory of Pierre Janet / O. Hart, R. Horst // Journal of Traumatic Stress. 1989. № 2 (4). P. 397–412.
57. Hein S. Emotional Abuse / S. Hein [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eqi.org/eabuse1.htm>
58. Higgins E. T. Self-Discrepancy: A Theory Relating Self and Affect // Psychological Review. 1987. Vol. 94. № 3. P. 319–340.

59. Hoorens V. Self-Favoring Biases, Self-Presentation and the Self-Other Asymmetry in Social Comparison / V. Hoorens // *J. of Personality*. 1995. V. 63. №4. December.1. P. 793-817.
60. Hoyle R. H. Personality and self-regulation: trait and information-processing perspectives / R.H. Hoyle // *Journal of Personality*. 2006. № 6. P. 1507–1525.
61. James W The Principles of Psychology. New York. 1890. 707 p.
62. Koole S. L. The psychology of emotion regulation: An integrative review / S. L. Koole // *Cognition and Emotion*. 2009. № 23. P. 4–41.
63. Koole S. L. The Self-Regulation of Emotion : Theoretical and Empirical Advances / S. L. Koole [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.researchgate.net/publication/277711749_The_SelfRegulation_of_Emotion_Theoretical_and_Empirical_Advances
64. Kozak A. Post-modern changes in marital and family life / Agata Kozak // *Journal of Education Culture and Society*. 2011. № 1. P. 73–79.
65. Kuhl J. A Functional-design approach to Motivation and Self Regulation : the dynamics of personality systems interactions / J. Kuhl // *Handbook of self-regulation* / M. Boecaerts, P.R. Pintrich, M. Zeider (Eds.). San Diego, CA : Elsevier, 2000. P. 111–170.
66. Kuhl J. A theory of self-regulation: Action versus state orientation, self-discrimination, and some applications / J. Kuhl // *Applied Psychology : An International Review*. 1992. № 41 (2). P. 97–129.
67. Kuhl J. Action and state orientation: Psychometric properties of the Action Control Scale / J. Kuhl // *Volition and Personality: Action versus state orientation* / J. Kuhl, J. Beckmann (Eds.). Gottingen/Toronto : Hogrefe, 1994. P. 47– 69.
68. Lazarus R. S. Progress on a cognitive–motivational–relational theory of emotion / R. S. Lazarus // *American Psychologist*. 1991. № 46. P. 819–834.

69. Lazarus R. S. Stress, appraisal, and coping / R. S. Lazarus, S. Folkman. – New York: Springer Publishing Company. 1984. 445 p.
70. Lerner R. Beyond valence: toward a model of emotion-specific influences on judgment and choice / Lerner R., Jennifer S., D. Keltner // *Cognition and Emotion*. 2000. № 14 (4). P. 473–493.
71. Locke E. A. Building a Practically Useful Theory of Goal Setting and Task Motivation: A 35-Year Odyssey / E.A. Locke, G.P. Latham // *American Psychologist*. 2002. № 57 (9). P. 705–717.
72. Luciana L. M. *Functional Brain Imaging in Human Memory*. New York. 2004. 224 p.
73. Mayer J. D. The intelligence of emotional intelligence / J.D. Mayer, P. Salovey // *Intelligence*. N.Y. 1993. № 3. P. 433–442.
74. O'Regan C. Mental health and cognitive function / C. O'Regan, H. Cronin, R. A. Kenny [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://tilda.tcd.ie/publications/reports/pdf/w1-key-findings-report/Chapter6.pdf>
75. Olson L. C. On the Margins of Rhetoric: Audre Lorde Transforming Silence into Language and Action / L. Olson // *Quarterly Journal of Speech*. 1997. № 83. P. 49– 70.
76. Osgood C. E. The principle of congruity in the prediction of attitude change / C. E. Osgood, P. H. Tannenbaum // *Psychological Review*. 1955. № 62 (1). P. 42– 55.
77. Parsons T. *Family socialization and interaction process* / Talcott Parsons, Robert Freed Bales. – London : Routledge, 1998. 422 p.
78. Reekles H. *Volition and Personality: Action Versus State Orientation*. New York, 1977. 235 p.
79. Ribot T. *The Psychology of Attention*. Paris. 1890. 332 p.
80. Ryan R. M. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being / R. M. Ryan, E. L. Deci // *American Psychologist*. 2000. № 55. P. 68–78.

81. Stipek D. J. et al. Self-concept development in the toddler years / D. J. Stipek // *Development Psych.* – 1990. v. 26. № 6. P. 972-977.
82. Thomas C. Reeves, Ph. D. The Impact of Media and Technology in Schools. A research report prepared for the Bertelsmann foundation. The University of Georgia. February 12. 1998. 245 p.
83. Tien Stephen Slade The self in transformation: Dialectical processes in longterm psychotherapy / *J. Contemp // Psychotherapy.* 1991. v. 21. № 2. P. 135-147